

Klepacki, Piotr

Etnobotanika w Polsce - przeszłość i teraźniejszość

Analecta 16/1-2(31-32), 191-245

2007

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Klepacki
Ogród Botaniczny UJ
Kraków

ETNOBOTANIKA W POLSCE – PRZESZŁOŚĆ I TERAŹNIEJSZOŚĆ

1. Wstęp

Po raz pierwszy termin „etnobotanika” zastosował w 1895 r. J. W. Harshberger na określenie badań nad użytkowaniem roślin przez społeczeństwa pierwotne. Kolejni autorzy wzbogacali definicję etnobotaniki. W krąg jej zainteresowań zaczęto zaliczać ludową wiedzę, praktyki religijne i magiczne z użyciem roślin i inne. W drugiej połowie XX w. ustaliła się definicja, w której przez etnobotanikę rozumie się interdyscyplinarną dziedzinę wiedzy badającą wszelkie relacje, jakie zachodzą między człowiekiem a światem roślin¹. Słownik etnologiczny pod redakcją Zofii Staszczak podaje taką jej definicję:

„subdyscyplina etnologii, która zajmuje się badaniem wiedzy ludowej poszczególnych społeczności o świecie roślinnym oraz relacjami między tym światem a człowiekiem”².

Interdyscyplinarny charakter etnobotaniki wynika wprost z przedmiotu badań i wymaga współpracy uczonych różnych dyscyplin, głównie botaników, etnologów, językoznawców, socjologów i farmaceutów. Już ze wstępnych ustaleń wyłania się konkluzja dotycząca etnobotaniki – jest ona syntezą zdobyczy wielu dziedzin zajmujących się człowiekiem i jego środowiskiem życia, przyrodniczym i kulturowym.

Etnobotanika definiowana jako dziedzina wiedzy badająca relacje między człowiekiem i światem roślin początkowo odnosiła się do kultur tradycyjnych, lokalnych, nazywanych także prymitywnymi czy pierwotnymi. Stopniowo jej

zainteresowania przeniosły się na kultury ludowe społeczeństw cywilizowanych, podobnie jak miało to miejsce w historii etnologii, a z czasem zaczęła dotyczyć również wykorzystania zasobów roślinnych przez dzisiejszą cywilizację Zachodu³. Współczesna etnobotanika zawiera w sobie kilka dziedzin wiedzy: archeobotanikę czyli paleoetnobotanikę, botanikę ekonomiczną („economic botany”), wiedzę ludową („indigenous knowledge”) i etnofarmację. Wszystkie one stanowią obecnie samodzielne dziedziny badawcze, a jednocześnie są wzajemnie powiązane i korzystają z metod innych nauk, zarówno przyrodniczych, jak i humanistycznych.

W związku z tym, w badaniach etnobotanicznych można wyróżnić dwa główne trendy. Nurt przyrodniczy, w którym głównym obiektem zainteresowań jest roślina (zwłaszcza potencjalne możliwości wykorzystania związków chemicznych w niej zawartych) oraz nurt humanistyczny, kładący nacisk na zrozumienie związków, jakie łączą człowieka i otaczającą go przyrodę. Badania o nawiązaniu humanistycznym mają dostarczyć wiedzy, w jaki sposób człowiek łączy rośliny w granice swojego świata, nadaje im znaczenie symboliczne⁴.

Zadaniem tego artykułu jest stworzenie wstępnego zarysu problematyki etnobotanicznej w Polsce oraz próba podsumowania dotychczasowych osiągnięć tej dyscypliny. Etnobotanika na świecie należy do dynamicznie rozwijających się dziedzin. W Polsce ta dyscyplina wydaje się zamierać. Wobec zainteresowania regionalizmem w Europie, ochroną dziedzictwa kulturowego, ochroną krajobrazu, a także zdrowym odżywianiem, powracaniem do lokalnych tradycji można spodziewać się, że zagadnienia tego rodzaju będą cieszyły się większym zainteresowaniem. Sądzić tak pozwalają na przykład prace podejmowane przez Andrea Pieroni nad użytkowaniem roślin przez mniejszości etniczne we Włoszech – *An Ethnopharmacy of the ethnic Albanians (Arbëreshë) of northern Basilicata, Italy*⁵ (i inne tego autora), czy Paolo Maria Guarrera: *Traditional antihelmintic, antiparasitic and repellent uses of plants in Central Italy* (1999)⁶, praca zespołowa *Ethnobotanical knowledge of the Istro-Romanians of Žejane in Croatia* (2003)⁷.

2. Zarys dziejów etnobotaniki

Historia etnobotaniki nie daje się oddzielić od początków zainteresowań obcymi ludami, odległymi cywilizacjami, a zwłaszcza dziejów podboju i handlu. Od czasów antycznych przejmowano z innych stref klimatycznych i fitogeograficznych gatunki obce w celu ich uprawy. Już wtedy opisywali je uczeni. Największy wzrost liczby gatunków przyswojonych przez Europejczyków przyszedł w epoce nowożytnej i wiązał się z odkryciami geograficznymi. Adaptacja nowych roślin na własne potrzeby zachodziła łącznie z przejmowaniem gotowych wzorców ich wykorzystania od ludności tubylczej. Nowe, nieznane rośliny

zapewniały przybyszom możliwość przeżycia w obcych, często trudnych warunkach oraz dawały szansę na sukces ekonomiczny w Europie. Przywożone z dalekich wypraw rośliny cieszyły się dużym zainteresowaniem, nie tylko jako ciekawostki zaspokajające potrzebę poznania świata, ale przede wszystkim jako rośliny użytkowe. Wyprawy miały przynosić zysk wielowymiarowy, bo w kategoriach materialnych (złoto, surowce, siła robocza) i propagandowych. W tym celu też dość szybko do ekspedycji włączani byli ludzie wykształceni, których celem było zbieranie roślin potencjalnie użytecznych. Inną grupę stanowili badacze opisujący przywiezione okazy i próbujący uprawiać je w ogrodach botanicznych. Okres od XVI do końca XIX w. był czasem intensywnego, związane go z kolonializmem, rozwoju botaniki, który przebiegał przy finansowym wsparciu kolonialnych imperiów. Stopniowo organizowano zaplecze instytucjonalne, którego największy rozwój nastąpił po drugiej wojnie światowej.

Nie tracąc z oczu pragmatycznego wymiaru odkrycia geograficznego, należy pamiętać o wymiarze ogólnym, ideowym. Nowy Świat wpłynął, co jest oczywiste, na sposób myślenia o świecie, w tym również o człowieku. Spotkania z tubylcami prowokowały do refleksji nad społeczeństwami cywilizacyjnie rozwiniętymi. Powstał mit „dobrego dzikiego”, nie zepsutego przez wynalazek cywilizacji, szczęśliwego w swojej prostocie i samowystarczalności oraz człowieka zamieszkującego „naturę” – kolejny mit stworzony przez oświeconych mieszkańców Europy. „Dziki” miał stanowić obraz nas samych, ale czystych, ocalonych przed zepsuciem, był odbiciem – przeciwieństwem. Interesowano się więc sposobem życia tubylców, z przyczyn materialnych, o których już wspominałem, oraz społecznych.

Tym sposobem powróciliśmy do dwóch podejść w etnobotanice. Jedno stawia roślinę w centrum zainteresowań z przyczyn materialnych („economic botany”), drugie – przyczyn społecznych („ethnobotany”, „indigenous knowledge”). Poznanie kultur lokalnych ma w pierwszym przypadku – służyć łatwiejszemu znalezieniu roślin użytkowych, poznaniu ich właściwości. W drugim – to roślina, jej rola w systemie wierzeń, wiedzy o świecie, ma być elementem składowym obrazu kultury.

Na fali refleksji nad moralnością człowieka cywilizowanego, granicami kultury i natury, zaczęto w Europie uprawiać intensywnie krytykę ustrojów społecznych. Łatwo też znaleziono własnego „dzikiego” (rzekomo szczęśliwego w prostocie swego życia) – chłopą. Ten zastępnik egzotycznego dzikusa na gruncie europejskim miał odznaczać się podobnymi cechami. W utwierdzeniu tego przeświadczenia pomagała na pewno tradycja literacka, w której od starożytności znajdujemy opisy „sielskiego” życia pasterzy i rolników. Warto o tym wspomnieć, gdyż etnobotanika w Polsce ma nieco inną genezę jako dziedzina, niż w ujęciu globalnym. Nie z potrzeby szukania nowych gatunków roślin, ale przede

wszystkim z zainteresowań kulturą ludową biorą się jej początki. Najpierw zaistniała w świadomości uczonych chęć badania kultury ludowej, a później dopiero poszczególnych jej elementów, w tym relacji, jakie łączyły uczestników tej kultury ze światem roślin. Fascynacje te dzielili również artyści, zwłaszcza romantycy, szukający inspiracji w tym, co ludowe, pierwotne, a więc naturalne (czyż nie brak i dziś takich poszukujących?). Pomijając bogate i zmienne losy zainteresowań etnograficznych w Polsce⁸ należy stwierdzić, że polska myśl etnobotaniczna, właśnie z krajowej etnografii wzięła swój początek.

Współcześnie etnobotanika jest dziedziną wykładaną w ośrodkach akademickich, i niezależnych instytutach naukowych. Najlepiej rozwinięta jest w Stanach Zjednoczonych, w Europie głównym ośrodkiem wydaje się Royal Botanic Gardens w Kew w Wielkiej Brytanii (we współpracy z University of Kent prowadzi studia w tym zakresie), ważne ośrodki znajdują się także w Holandii, Hiszpanii, Francji, Włoszech oraz w Indiach (w Lucknow powstało Society for Economic Botany). Uczeni tej dyscypliny zrzeszeni są m.in. w: Society for Economic Botany, Society for Ethnobiology, International Society for Ethnopharmacology. Organizacje te realizują duże projekty, takie jak *People and Plant Initiative*⁹, *RUBIA*¹⁰, obejmujące swoim zasięgiem znaczne obszary, prowadzone przez duże zespoły lub grupy interdyscyplinarnych zespołów oraz mniejsze, o zasięgu terytorialnym jednego lub kilku państw¹¹. Na terenie Europy na uwagę zasługują dwa projekty: *Ethnomedica – Researching the Herbal Traditions of Britain*¹² oraz projekt *Flora Celtica*¹³ mający na celu badanie i promowanie tradycyjnej wiedzy i zrównoważonego wykorzystania rodzimych, dziko rosnących roślin w regionach Europy pozostających pod wpływem kultury celtyckiej.

W 2001 roku w Centre for Economic Botany w Kew Gardens, jednym z najważniejszych na świecie ośrodku etnobotanicznym podjęto badania nad komercyjnym wykorzystaniem dziko rosnących roślin Wielkiej Brytanii. Ich celem było stwierdzenie, które rośliny znajdują zastosowanie w szeroko pojętej działalności komercyjnej, do jakich celów są wykorzystywane, gdzie następuje zbiór, konserwacja, oraz ile osób jest w taką aktywność zaangażowanych¹⁴. Projekt *Ethnomedica*, chociaż najbliższy polskiej tradycji badań etnobotanicznych, odbiega od nich znacznie – nie posiada charakteru wyłącznie ludoznawczego i znacząco uwypatnia problematykę ekonomicznego znaczenia użytkowanych roślin.

Do podstawowych podręczników etnobotanicznych należy zaliczyć C.M. Cotton *Ethnobotany. Principles and Applications* (1996)¹⁵, G. J. Martin *Ethnobotany. A Methods Manual* (2004)¹⁶. Czasopisma publikujące prace głównie etnobotaniczne to „Economic Botany” wydawane przez Society for Economic Botany, „Journal of Ethnobiology” oraz etnofarmaceutyczne: „Ethnomedica”, „Fito-terapia” i inne.

3. Etnobotanika w Polsce

Niniejszy artykuł traktuje o pracach, które podejmują tematykę zastosowania roślin oraz wiedzy i wierzeń na ich temat w polskiej kulturze ludowej i współczesnych społecznościach wiejskich oraz w badaniach nad językiem i kulturą. Podstawowym kryterium doboru publikacji była zawartość informacji dotyczących wymienionych zagadnień, przy czym nie zawsze informacje te były głównym przedmiotem zainteresowania autorów. Ponadto, z uwagi na bogactwo literatury pominięto prace dotyczące zielarstwa (w znaczeniu naukowego zajmowania się właściwościami ziół), farmakognozji, rolnictwa, ogrodnictwa, rzemiosła ludowego oraz większą część prac popularnonaukowych. Wszystkie one mieszczą się w określonym wyżej pojęciu etnobotaniki, stanowią ważne i bogate źródło do badań nad wiedzą i wykorzystaniem roślin przez „kultury nie-elitarne”, jednak wzięcie ich pod uwagę nie było możliwe przy tak skromnej objętości artykułu.

3. 1. Użycie pojęcia

Chociaż w polskiej literaturze naukowej prace etnobotaniczne pojawiają się co jakiś czas już od XIX w., to świadomość przynależności tych badań do szerszej dziedziny, bujnie rozwijającej się w innych krajach była sporadyczna. W 1964 r. o etnobotanice pisała Anna Kowalska-Lewicka: „U nas natomiast wciąż jeszcze nie wywalczyła sobie prawa obywatelstwa. Dlatego też wydaje się celowe omówienie głównych zasad tego działu historii kultury materialnej,[...]”¹⁷. Autorka referuje więc główne założenia etnobotaniki (pojmowanej przez nią jako dział historii kultury materialnej) na podstawie książki A. Towle: „The Ethnobotany of Pre-Columbian Peru” i pracy M. Henslowej¹⁸. Biorąc pod uwagę tylko użycie terminu „etnobotanika” (nie negując intencji, wiedzy i świadomości autorów, którzy tego terminu nie używali) należałoby stwierdzić, że jest chyba drugą, za Marią Henslową, która użyła tego pojęcia. Trzecim autorem, który posłużył się tym terminem był Adam Paluch tytułując nim materiały z pierwszego (i jedyne go niestety) seminarium etnobotanicznego¹⁹. Materiały te są zapisem pracy grupy badaczy, których można zaklasyfikować jako „ośrodek wrocławski” (skupionych wokół Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego). Skupiał badaczy z różnych dziedzin, jednak jego trzon stanowili etnolodzy, z inicjatywy których w latach 70. i 80. XX w. prowadzono badania nad współczesnym ziołolecznictwem wiejskim. Bogatą wiedzą na temat światowej etnobotaniki wykazała się I. Kabat, autorka hasła „Etnobotanika” w Słowniku Etnologicznym²⁰. Jest to, jak dotąd, jedyny znany autorowi tego artykułu polski słownik, który uwzględnił ten termin. O etnobotanice, a także o etnofarmacji, etnofarmakognozji, etnomedycynie, czytelnik może przeczytać w pracach drugiego ośrodka – warszawskiego (Zakład Historii Farmacji Instytutu

Historii Nauki i Techniki PAN), pracującego od lat 80. XX w. pod kierownictwem Barbary Kuźnickiej²¹. Wydawane tam publikacje również ciążyły ku ziołolecznictwu, etnofarmacji oraz wykorzystaniu roślin halucynogennych.

Hasło „etnobotanika” pojawia się również w niewielkiej pracy Marty Brzuszkowskiej *Świat roślin w kulturze wsi dorzecza Górnego Wieprza*, będącej bardzo interesującą zapowiedzią większej publikacji, która dotąd się nie ukazała²².

Należy zaznaczyć, że największą wagę posiadają prace wykonywane zgodnie ze współczesną metodyką nauk humanistycznych i przyrodniczych. Istotne jest zbieranie informacji w terenie razem z dobrze oznaczonym materiałem zielnikowym, stąd prowadzenie badań etnobotanicznych wymaga interdyscyplinarnych zespołów. Nie bez wpływu na wyniki pozostaje też sposób zbierania informacji od osób użytkujących rośliny.

4. Główne etapy rozwoju etnobotaniki w Polsce

Etnobotanika jest w Polsce wciąż dziedziną mało znaną i słabo rozwiniętą. Doczekała się jedynie kilkunastu prac syntetycznych oraz stosunkowo niewielu, których autorzy realizowaliby jej założenia w pełni świadomie²³. Nie znaczy to jednak, że informacji o użytkowaniu roślin albo ich roli w obrzędowości w kulturach lokalnych nie ma wcale, lub że jest ich bardzo niewiele. Otóż znajdują się one w rozproszonych opracowaniach, wiele z nich ma charakter przyczynkowski, materiałowy, jedynie część podejmuje refleksje nad zgromadzonymi faktami. Charakteryzuje je różnorodność problematyki oraz założeń metodologicznych. Mimo to można zaliczyć je do zbioru opracowań etnobotanicznych na podstawie sformułowanego już kryterium – zawierają informacje o relacjach między człowiekiem i światem roślin.

4. 1. Początki zainteresowań użytkowaniem roślin – do połowy XIX w.

Historia etnobotaniki w sposób oczywisty wiąże się z historią tych dziedzin, w ramach których prowadzono badania. Zacząć należy od historii tej, która odegrała największą rolę – etnografii. Jej początki w Polsce należy sytuować w końcu XVIII w. i początkach XIX w., gdy podjęto wysiłki w kierunku ujęcia w ramy naukowe materiałów ludoznawczych, przede wszystkim folklorystycznych, zbieranych przez coraz liczniejszych kolekcjonerów i entuzjastów. Postawę zbieracza informacji o „ludzie” determinowały różne ideologie, w zależności od okresu i aktualnie panujących trendów. Zainteresowanie chłopami wzięło początek w oświeceniowej literaturze podróżniczej, chłop polski był swojskim „dobrym dzikusiem”, nieodległą egzotyką, którą zaczęto odkrywać. Inną przyczyną było zainteresowanie samą twórczością ludową, folklorem i zapotrzebowanie na taką twórczość w kręgach szlacheckich już od XVII w. Ponadto, w XVIII w. i później, panowało przeświadczenie o możliwości zrekonstruowania słowiańskiej

kultury przedchrześcijańskiej z jej reliktyw, jakie rzekomo przetrwały w kulturze ludowej. W okresie rozbiorów natomiast ważne stało się podtrzymywanie „ducha narodowego”, którego zgodnie z tradycją romantyczną poszukiwano w masach chłopskich.

4. 2. Okres wzmózonych badań – od połowy XIX w. do I wojny światowej

Etnografia przechodziła etapy zbliżenia z archeologią, historią i literaturą, (okres romantyzmu) ale także z geografą. U schyłku Oświecenia „[...] widoczna była na początku XIX w. chęć uczynienia z ludoznawstwa działalności przydatnej dla rozwoju nauk ścisłych i przyrodniczych – botaniki, zoologii i archeologii”²⁴. Według Wincentego Pola etnografia miała być syntezą nauk humanistycznych i przyrodniczych. W połowie XIX w. skrytykowano dotychczasowe tezy o prasłowiańskim charakterze kultury ludowej, powoli rodził się nurt teoretyczny, śledzący drogi elementów kultury zawartych w ludowej wizji świata. Dzięki poszerzeniu zakresu badań terenowych, ujmowaniu w badaniach także działalności gospodarczej, życia społecznego, opis folklorystyczny przeradzał się w etnograficzny. Szły za tym: profesjonalizacja działań badawczych, wzrost zainteresowania metodologią, wzrastanie liczby prac monograficznych i wreszcie tworzenie nowych instytucji naukowych. Mimo to: „[...] nadal nie cieszyła się większym powodzeniem problematyka z zakresu kultury materialnej.”²⁵, a wzrost zainteresowania tematyką etnobotaniczną można obserwować dopiero w XX wieku. Ogółem czas przełomu wieków okazał się przychylnym dla nowej dziedziny nauki, jaką była etnografia, a świadczyć mają o tym „[...] indywidualne i zespołowe inicjatywy zbierackie, opracowanie pierwszych programów przyszłych, szeroko zakrojonych badań, formowanie się kręgu osób o wspólnych zainteresowaniach „ludoznawczych”, wreszcie – instytucjonalne dopełnienie tej działalności.”²⁶. Na omawiany okres przypada początek działalności prekursora polskiej etnobotaniki – Józefa Rostafińskiego. W 1883 r. ukazała się odezwa jego autorstwa o zbieranie nazw i sposobów użytkowania roślin w Polsce²⁷, której wyniki wykorzystał tylko częściowo w swoich publikacjach. Wstępnie opracowany materiał²⁸ czeka na gruntowną analizę. Krakowski botanik skupił uwagę na problemie „nieracjonalnej” wiedzy z zakresu fitoterapii wydając efekty swojej pracy pod tytułem: *Zielnik czarodziejski to jest zbiór przesądów o roślinach* (1895)²⁹. W latach 1888 i 1891 swoje bogate obserwacje na temat użytkowania roślin i wiedzy ludowej wydała E. Orzeszkowa pod tytułem *Ludzie i kwiaty nad Niemnem*³⁰. Znana głównie jako pisarka przejawiała duże zainteresowanie tematyką, którą dziś określilibyśmy jako etnobotaniczną³¹. Wyjawszy wymienione prace i kilka innych, przeważająca część artykułów wydawanych ówczesnie ma charakter wybitnie materiałowy i, co jest charakterystyczne, opiera się prawie wyłącznie na odnotowywaniu faktów. Przykładem takich doniesień mogą być

serie artykułów ukazujących się w dziale „Poszukiwania” czasopisma „Wisła”. Seria „Lecznictwo ludowe”, gdzie publikował Władysław Siarkowski – 1891, 1892, 1892; R. Oczykowski – 1893, 1895, 1896, 1904, 1905, Z. A. Kowerska – 1894, 1895, 1904; Zygmunt Miłkowski – 1896, 1897, 1898. Inną serią znacznie mniej bogatą był dział: „Mak” – doniesienia o użytkowaniu maku: G. J. Zielińskiego, 1898; Ignacji Piątkowskiej, 1900; Władysława Siarkowskiego, 1891; Mieczysława Dwojny-Sylwestrowicza, 1891. O maku ciekawy artykuł zawierający dane historyczne, lingwistyczne i botaniczne napisał Erazm Majewski – *Pochodzenie maku (Papaver somniferum L.) i jego nazwisk* 1903³².

4. 3. Okres międzywojenny – od 1918 do 1939

Dwudziestolecie międzywojenne przyniosło serię znaczących syntez etnologicznych, kontynuowanych po II wojnie światowej (Kazimierz Moszyński: *Kultura ludowa Słowian*³³) poświęcających sporo miejsca kulturze materialnej. Wielką zaletą tych pomnikowych dzieł była systematyzacja dotychczasowego dorobku, opracowanie systemów podziału kultury ludowej, bardziej klarowne spojrzenie na potrzeby i perspektywy badawcze. W latach trzydziestych zainicjowano wydawanie atlasu polskiej kultury ludowej, w którym starano się ujmować różne jej aspekty. Był to ważny krok, kontynuowany z powodzeniem po II wojnie światowej. Nastąpił wzrost liczby „kompletnych” prac z zakresu użytkowania roślin bądź wiedzy ludowej. W dwudziestoleciu międzywojennym swoje najważniejsze prace publikował etnograf, Seweryn Udziela, m.in.: *Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego* (1931)³⁴. Znaczącym dziełem w dziedzinie fitoterapii jest *Lecznictwo ludu polskiego* (1929), Henryka Biegeleisena³⁵, w dziedzinie pożywienia – praca Adama Chętnika *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe* (1936)³⁶. Ważne prace o wiedzy ludowej, jedne z pierwszych tego rodzaju monografii, to także autorstwa Adama Chętnika: *Jalowiec w życiu, obrzędach i wierzeniach ludu polskiego* (1928)³⁷, Sary Benetowej *Konopie w wierzeniach i zwyczajach ludowych* (1936)³⁸, Adama Fischera *Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego* (1937)³⁹. W tym okresie ukazały się też etnobotaniczne prace Władysława Szafera: *Kilka uwag o tzw. mannii* (1925)⁴⁰ oraz *Policchromia roślinna ołtarza Wita Stwosza* (1932)⁴¹. Największym osiągnięciem okresu międzywojennego w etnobotanice jest napisane z wielką wnikliwością studium Adama Maurizio *Pożywienie roślinne i rolnictwo w rozwoju dziejowym* (1926)⁴².

4. 4. Okres powojenny od 1945 do 2005

W okresie powojennym nastąpił wzrost liczby prac syntetycznych i monograficznych, przy spadku liczby prac materiałowych. Opublikowane w tym czasie teksty często pisane były na podstawie własnych badań terenowych, i równie często dotyczyły przemian w kulturze wsi. Nie brakowało również monografii

i przyczynków, zamieszczanych jednak na marginesie prac o innej tematyce⁴³. Lata pięćdziesiąte przyniosły m.in. prace W. Jostowej o pożywieniu⁴⁴, M. Gotkiewicza o ludowym lecznictwie⁴⁵ oraz opracowanie Z. Białego o ludowej wiedzy na temat drzew i drewna⁴⁶. Lata sześćdziesiąte otwierają prace monograficzne o pożywieniu⁴⁷ i lecznictwie⁴⁸ oraz artykuł Marii Henslowej⁴⁹, którego wspaniałą kontynuacją były prace tej autorki z lat siedemdziesiątych: *Wiedza ludowa o bożym drzewku, bylicy i piołunie* (1972)⁵⁰, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach. I. *Hypericum perforatum* L. – Dziurawiec zwyczajny* (1976)⁵¹, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach, II. *Thymus serpyllum* L. – Macierzanka piaskowa*, III. *Ruta graveolens* L. – *Ruta zwyczajna* (1977)⁵². Już w 1964 r. na etnobotanikę jako dyscyplinę naukową zwróciła uwagę Anna Kowalska-Lewicka⁵³, a mimo to dopiero w 1985 r. A. Paluch pisał o pierwszych krokach etnobotaniki w środowisku uniwersyteckim⁵⁴. W latach sześćdziesiątych ukazywały się prace o pożywieniu i zbieractwie J. P. Dekowskiego⁵⁵ oraz Zofii Szromby⁵⁶. W następnej dekadzie pod redakcją Anny Kowalskiej-Lewickiej ukazała się ważna zbiorowa praca *Pożywienie ludności wiejskiej* (1973)⁵⁷, stanowiąca syntezę dotychczasowego dorobku w tej dziedzinie. Lata siedemdziesiąte to obok aktywności Marii Henslowej początek działania ośrodka wrocławskiego pod kierunkiem Adama Palucha. Najważniejsze opracowania powstające pod jego redakcją ukazały się w latach osiemdziesiątych⁵⁸ i są doskonałym przykładem całościowego ujęcia relacji między człowiekiem i rośliną. Również od lat osiemdziesiątych ukazuje się seria „Historia leków naturalnych”, w edycji zespołu Barbary Kuźnickiej. Każdy tom to interdyscyplinarne studium wybranego tematu pisany przez specjalistów różnych dziedzin⁵⁹.

Okres powojenny to również czas wydawania dziesięciu zeszytów „Polskiego Atlasu Kultury Ludowej”⁶⁰ i siedmiu tomów komentarzy. Przedostatni tom ukazał się w 2002 r., dotyczy wiedzy ludowej, wiele miejsca poświęcono w nim roślinom. „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego” zawierają odniesienia nie tylko do zeszytów atlasu, ale także wyników badań prowadzonych współcześnie przez zespół redakcyjny. Ostatni tom, autorstwa Agnieszki Lebedy *Wiedza i wierzenia ludowe* ukazał się w 2002 roku i obfituje w informacje o użytkowaniu roślin i związanych z nimi wierzeniami⁶¹.

Współcześnie badania nad problematyką etnobotaniczną są rozproszone w różnych instytucjach⁶², jednakże straciły wiele z dawnej dynamiki. Ośrodek wrocławski prowadzi badania w bardzo ograniczonym zakresie, jeżeli chodzi o etnobotanikę⁶³, a zaplecze instytucjonalne ośrodka warszawskiego zostało znacznie okrojone.

5. Charakterystyka polskich prac etnobotanicznych

5. 1. Fitoterapia ludowa

Ludowa fitoterapia wchodzi w zakres medycyny ludowej, należy jednak zaznaczyć, że obejmuje także te metody, które nie pokrywają się z metodami medycyny konwencjonalnej, a w których intencjonalnie wykorzystano roślinę w celu niesienia pomocy choremu⁶⁴. Do zakresu ziołolecznictwa zaliczyć też trzeba całą wiedzę, jaką na temat roślin leczniczych, ich działania, sposobu pozyskiwania⁶⁵ i zastosowań, posiadali uczestnicy kultury ludowej⁶⁶. Trzeba też oddzielić badania nad ludową terapią ziołową od badań nad lekami naturalnymi. Tymi ostatnimi w niniejszej pracy nie zajmuję się, z uwagi na odmienny charakter tych badań, tzn. związany z oficjalną medycyną konwencjonalną. Reasumując, ziołolecznictwo ludowe – to szeroko pojęta ludowa wiedza i praktyka związana z leczeniem przy użyciu roślin, ich części lub uzyskanych z nich produktów.

Pierwsze naukowe zainteresowania fitoterapią ludową w Polsce przypadają na drugą połowę XIX w. Najwcześniejsze doniesienia na ten temat mają charakter przyczynkowski i były publikowane w czasopismach etnograficznych⁶⁷ oraz czasopismach krajoznawczych, regionalnych, botanicznych i popularnych. Mają formę krótkich notatek, a na potrzeby takich krótkich, czasem nawet kilkuzdaniowych doniesień stworzono w „Wiśle”, piśmie etnograficznym oddzielne działy: „Poszukiwania”, w którym było miejsce m.in. na medycynę ludową, „Poglądy ludu o przyrodzie”, a czasem pojawiały się mniej stałe rubryki dotyczące jakiegoś zagadnienia, np. „Mak”⁶⁸. Zdarzały się także wypisy z książek, czasopism, czasem odnalezionych w domowych archiwach rękopisów, dotyczące poszczególnych zagadnień, np. przyczynek do lecznictwa ludowego Zygmunta Miłkowskiego z 1896 r., gdzie autor przytacza wypisy z zeszytu pisanego przez gospodynię szlachciankę z okolic Krzemieńca na Wołyniu⁶⁹ lub Marcelego Ciska *Z Augustowskiego* (1894) – wypisy ze sztambucha pisanego przez całą rodzinę od 1813 r.⁷⁰ Autorami tych notatek byli zarówno etnografowie, historycy, lekarze, przyrodnicy, jak i amatorzy, nauczyciele, księża. Niekiedy przyczynki stanowiły zbiór wiadomości całkiem pokaźny i dobrze udokumentowany (np. przyczynki Józefa Pełczyńskiego publikowane w trzech częściach dotyczące lecznictwa w okolicach Tykocina⁷¹), ale często były to materiały zebrane przygodnie i z różnych stron Polski. Stan taki trwał zasadniczo do I wojny światowej⁷².

Okres międzywojenny przyniósł nowe perspektywy rozwoju badań nad ziołolecznictwem. Kontynuowano dotychczasowe doniesienia, ziołolecznictwo uwzględniano we fragmentach monografii, ale zaczęły ukazywać się prace, których głównym tematem było lecznictwo ludowe, (tu należy przytoczyć pracę Henryka Biegeleisena *Lecznictwo ludu polskiego* (1929)⁷³, podstawową pracę z tego okresu), lub wyłącznie fitoterapia (np. J. Muszyńskiego *Ludowe zioła*

lecnicze na Śląsku Cieszyńskim, 1937⁷⁴, w których autor zawarł informacje uzyskane od znachorki sprzedającej zioła). Pojawiały się także prace uczniów (zwłaszcza w „Orlim Locie”, jak np. W. Białka *Zioła lecznicze*, 1930⁷⁵) co może świadczyć o sukcesie upowszechniania tych zagadnień.

Należy zaznaczyć, że przeważająca liczba publikacji traktujących o przesądach lub wierzeniach, omawianych poniżej, mieści w sobie informacje odnoszące się do leczenia. Niekiedy są one głównym przedmiotem zainteresowania, podobnie jak w pracy zasłużonego etnografa Franciszka Gawelka *Przesady, zabobony, środki lecznicze i wiara ludu w Radłowie w powiecie brzeskim* (1910)⁷⁶. Wynika to po części z przekonania, że ziołolecznictwo ludowe należy do sfery przesądów i niewiele ma wspólnego z medycyną. Motywacją do badania tych zagadnień mogła być chęć uprzytomnienia szerszemu gronu, jak bardzo styl myślenia ludu wiejskiego odbiega od „normalnego”, co wpisywało się w obraz egzotycznej kultury (wiejskie metody leczenia niekiedy rzeczywiście szokują). Inni autorzy, im bardziej nam współcześni, tym częściej dostrzegali w arsenale ludowych środków leczniczych odpowiedź dla medycyny oficjalnej, źródło wiedzy empirycznej sprawdzonej przez pokolenia. Przyświecała im idea zachowania dziedzictwa wiedzy medycznej oraz możliwości wprowadzenia niektórych jej „osiągnięć” do medycyny oficjalnej. Między przerysowanymi, celowo spolaryzowanymi przez autora postawami odnaleźć można pośrednie, zdystansowane wobec nieracjonalnych metod leczenia, i zainteresowanych tymi, które wydają się nosić znamiona skuteczności.

Zupełnie inną perspektywę prezentują współcześni etnolodzy, zajmujący się tym tematem. Abstrahując od problematyki skuteczności i racjonalności, podchodzą do ludowej fitoterapii jako do zjawiska kulturowego, które należy rozpatrywać w kontekście innych elementów kultury i rozumieć ją w kulturowych kategoriach. Jest to próba realizacji podejścia nieuprzedzonego, pozbawionego wstępnych założeń wartościujących. „Mitologia „przekracza” realne właściwości roślin, czasem je ignoruje, a czasem wykorzystuje, budując na nich swe „ideologiczne piętra”. Lecz ściśle wykreślenie granic między tym, co praktyczne, a tym, co mitologiczne, przekracza kompetencje etnologa. Wydaje się, że ocena zależności między tymi sferami pozostaje także poza możliwościami przedstawicieli nauk przyrodniczych”⁷⁷, pisał Z. Libera. Odniósł się w ten sposób do problemu kwalifikowania ziołolecznictwa jako czystego wytworu kultury duchowej⁷⁸, lub wiedzy ludowej, gromadzonej przez pokolenia w drodze doświadczeń empirycznych i prezentującej gotowe leki roślinne. Ten ostatni pogląd wydaje się przeważać w popularnym postrzeganiu ludowej fitoterapii.

Wracając do historii badań nad ziołolecznictwem, podobnie jak w innych dziedzinach okres międzywojenny przyniósł stopniowe pogłębianie tematyki,

zaczęły ukazywać się monografie, z których na największą uwagę zasługuje praca Seweryna Udzieli, *Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego* (1931)⁷⁹ dotycząca różnych aspektów użytkowania roślin, w tym ziołolecznictwa.

Znaczące zmiany przyniósł okres powojenny, zaczęto publikować prace syntetyczne o lecznictwie ludowym, przy czym nie wszystkie dokładnie traktowały problem ziołolecznictwa, jak np. praca Józefa Burszty *Lecznictwo ludowe* (1967)⁸⁰. Autorzy skupiali się głównie na zagadnieniach ogólnych korzystając z materiałów już zgromadzonych lub z własnych badań terenowych. Spośród stosunkowo licznych opracowań monograficznych należy wyróżnić prace B. Olaszowy i D. Tylkowej *Z zagadnień medycyny ludowej w Karpatach* (1968)⁸¹, oraz bogatą w bibliografię pracę S. Szychowskiej-Boebel *Lecznictwo ludowe na Kujawach* (1972)⁸². Lata osiemdziesiąte przyniosły najważniejszą publikację w dziedzinie fitoterapii – pracę doktorską Adama Palucha *Świat roślin w praktykach leczniczych wsi polskiej* (1984)⁸³. Autor analizuje dokładnie i w wszechstronnie bardzo bogaty materiał, zebrany z literatury oraz badań terenowych. Praca uwzględnia opisy stosowania poszczególnych gatunków roślin, ich pozyskiwanie, przygotowania leku oraz zagadnienia ogólne związane ze stosowaniem leków roślinnych. W podobnym duchu napisane są książki współpracującego z ośrodkiem wrocławskim krakowskiego etnologa Zbigniewa Libery: *Lasowiaczki zielnik* (1993)⁸⁴ (wspólnie z Adamem Paluchem) oraz *Medycyna ludowa: chłopski rozsądek czy gminna fantazja?* (1995)⁸⁵. Opracowanie Danuty Tylkowej *Medycyna ludowa w kulturze wsi Karpat polskich* (1989)⁸⁶, chociaż ogólne, zawiera sporo informacji o roślinach i ich leczniczym użyciu. Bardzo interesujące opracowania zawiera interdyscyplinarna seria „Historia leków naturalnych”, pod redakcją Barbary Kuźnickiej. Dotychczas ukazało się pięć tomów: 1. *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej* (1986), 2. *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa* (1989), 3. *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny* (1993), 4. *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych* (1993), 5. *Materia pharmaceutica* (1999). Publikowali w nich niemal wszyscy zajmujący się współcześnie etnobotaniką.

Warto na koniec wymienić pracę o lecznictwie ludowym na Kielecczyźnie Elżbiety Szot-Radziszewskiej, w której autorka korzysta z materiałów publikowanych od XIX w. oraz własnych badań terenowych⁸⁷.

5. 2. Pożywienie i zbieractwo

Pożywienie stanowi interesujący obiekt badań etnograficznych. Z punktu widzenia etnobotaniki pożywienie zasługuje na uwagę, ze względu na udział w nim roślin. Zwłaszcza w kulturze ludowej, przy sporych niedostatkach ekonomicznych pożywienie pochodzenia roślinnego odgrywało ważną rolę. Nie tylko zresztą rośliny uprawne, ale także dziko rosnące były podstawą pożywienia. Te

ostatnie są szczególnie interesujące z dwóch powodów. Po pierwsze z reguły nie zajmują się nimi autorzy piszący o rolnictwie i roślinach uprawnych, dane etnograficzne z badań nad pożywieniem stanowią często jedyne źródło wiedzy o ich pozyskiwaniu. Po drugie, są ważnym elementem poznania dawnego pożywienia, spożycie roślin dziko rosnących rosło zawsze w okresach klęsk i nieurodzajów, obejmując nieraz gatunki, które normalnie nie są konsumowane. Wiedza o możliwości ich spożywania stanowić może relikty dawnej praktyki regularnego zbioru, bądź nawet uprawy. Interesujący w tym zakresie jest także wachlarz sposobów konserwacji i obróbki żywności, poprzez analizę porównawczą możliwe jest odtworzenie ich ewolucji, stwierdzenie, które metody były archaiczne, które pojawiły się później. Część z nich, w świadomości społecznej pojmowana jako dawna, w rzeczywistości odnosi się do połowy XX w.

Pożywienie od początku było obiektem zainteresowania badaczy różnych dyscyplin⁸⁸. Lekarze, ekonomiści i społecznicy, od połowy XIX w. zgodnie z pozytywistyczną tendencją usiłowali zbadać i wpłynąć na sposób żywienia się chłopów⁸⁹. Równoległym torem prowadzono badania etnograficzne, które początkowo dotyczyły głównie pieczywa (zwłaszcza obrzędowego), pisanek (o ile można je w pełni zaliczyć do problematyki pożywienia) oraz potraw związanych ze świętami. Zwracano też uwagę np. na serki owcze, a raczej na ich formy, w ramach studiów nad zdobnictwem. Pojawiały się prace związane z lokalnym przemysłem, takim jak olejarstwo, czy młynarstwo. To pierwsze zasługuje na uwagę dzisiaj między innymi dlatego, że zdarza się jeszcze odnajdywać jego relikty. Notowano jadłospisy, ale przede wszystkim interesowano się pożywieniem w aspekcie kulturowym. Nic więc dziwnego, że najchętniej zajmowano się pożywieniem obrzędowym, świątecznym. Zresztą u początków etnografii w centrum zainteresowania stał folklor, kultura materialna zaczęła być doceniana później, a i to w pewnych tylko aspektach, np. dla zwolenników ewolucjonizmu kulturowego, a należał do nich Kazimierz Moszyński, ważne były narzędzia pracy i inne trwałe wytwory. Przeważały prace przyczynkarskie oraz rozdziały monografii, np. Władysława Sarny *Pożywienie i napoje*, (1898)⁹⁰. Rzadziej skupiano się na samych pokarmach, jak w pracy J. Motyki *Manna* (1928)⁹¹ (wyjątkiem był chleb, który często traktowany był osobno). Najczęściej stanowiły one część opisywanego obrzędu, jego kontekst i środek wyrazu, podkreślano znaczenie symboliczne poszczególnych potraw oraz samej czynności spożywania.

Intensywny rozwój również na tym polu przypada na okres międzywojenny. Kazimierz Moszyński w *Kulturze ludowej Słowian*⁹² zaproponował podział zagadnień dotyczących ludowego pożywienia przejęty później przez innych autorów. Ukazała się pierwsza tego rodzaju monografia, traktująca w całości o pożywieniu – *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe* (1936)⁹³ Adama Chętnika, oraz niesłychanie ważne dzieło, które do dziś nie znalazło

godnej kontynuacji w polskim piśmiennictwie – *Pożywienie roślinne i rolnictwo w rozwoju dziejowym* (1926)⁹⁴ Adama Maurizia. Jest to praca na wskroś etnobotaniczna i może być stawiana na równi z pracami Rostańskiego, jako współtworząca początki etnobotaniki w Polsce.

Po II wojnie światowej zasadniczo kontynuowano dotychczasowe tematy, przy czym autorzy prac obejmujących swoim zakresem pożywienie skupiali się na procesach przemian, jakie dokonywały się na wsi. Do ważnych przedsięwzięć okresu powojennego należy zaliczyć m.in. monografię W. Jostowej⁹⁵, J. P. Dekowskiego⁹⁶, K. Marczakowej⁹⁷, B. Michalakówny⁹⁸ i in., zbiór prac pod redakcją Anny Kowalskiej-Lewickiej⁹⁹ oraz trzeci tom „Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego” – *Pożywienie i sprzęty z nim związane* (1996)¹⁰⁰, pod redakcją Janusza Bohdanowicza. Polski atlas etnograficzny został sporządzony na bazie materiałów pochodzących z monografii regionów i grup, a także badań terenowych przeprowadzonych na szeroką skalę w latach 1964–1969 (później, przy wydawaniu komentarzy prowadzono badania terenowe, nie wydawano jednak map). Interesujący jest zwłaszcza artykuł *Pożywienie*¹⁰¹ zawierający między innymi informacje o użytkowaniu roślin dziko rosnących, w którym autor omawia podstawowe zagadnienia dotyczące pożywienia wiejskiego nawiązując do map atlasu etnograficznego.

Jak wspomniano wyżej, oprócz lekarzy i etnografów, o pożywieniu pisali ekonomiści, historycy, socjologowie, jednak w ich podejściu mało jest miejsca na dokładne informacje o roślinie, sposobie jej pozyskiwania. Akcent w tych pracach położony jest na kaloryczność pokarmów i jego własności odżywcze, dane statystyczne i ekonomiczne. Literatura etnograficzna ma pod tym względem przewagę, że prezentuje całościowy sposób ujęcia problematyki odżywiania, ukazuje ją w szerokim kontekście, dzięki czemu znajdują się tam również informacje o gatunkach i odmianach botanicznych. Ścisłość informacji jest zróżnicowana, autorzy publikacji XIX-wiecznych często operują nazwami, które były zrozumiałe i jednoznaczne wówczas, a nieraz nawet tylko w danym regionie. Dziś, kiedy brak w pracy nazw łacińskich roślin, lub nawet polskich, bardzo trudno jest określić, o jaką roślinę chodzi. Największe trudności sprawiają prace, w których użyte są tylko nazwy miejscowe, ponieważ nawet jeśli spotykane są współcześnie, mogą odnosić się do zupełnie innych gatunków.

Podsumowując, można skonstatować, że literatura (głównie etnograficzna) traktująca o pożywieniu w kulturze wsi, stanowi materiał wyjściowy do badań etnobotanicznych. Dane interesujące etnobotanika, zawarte w niniejszych publikacjach, chociaż często niezbyt ściśle, umieszczone są w bogatym kontekście. Pozwala to realizować podstawowe założenie etnobotaniki – poznanie relacji między człowiekiem (specjalnie uczestnikiem lokalnej kultury), a otaczającym

go światem roślin w jednym z ważniejszych aspektów. Ponadto nie brak w opracowaniach etnograficznych nawiązań do innych postaci tych związków – miejsca roślin w posiłkach obrzędowych, czy rytualnych.

Zbieractwo roślin łączy się nierozzerwalnie z pożywieniem, ale wykracza dalej, dotyczy też innych obszarów gospodarki domowej, chociaż naturalnie kojarzy się przede wszystkim ze zbiorem jagód oraz ziół. Ale należy brać pod uwagę zbiór surowców do zastosowań budowlanych oraz pomocniczych przy prowadzeniu gospodarstwa (podściółka dla zwierząt, wyściełanie izb w domu, rośliny aromatyczne stosowane do walki ze szkodnikami w domu i w uprawach i in.). Prawie zupełnie brak, zwłaszcza współczesnych, opracowań dotyczących roli w budzie domowym płodów leśnych lub ziół zbieranych na sprzedaż. Być może temat ten był podejmowany przez ekonomistów lub socjologów wsi, ale nie skupił uwagi etnografów, a tym bardziej botaników. Jeżeli więc można mówić w Polsce o botanice ekonomicznej, to tylko w odniesieniu do rolnictwa i opłacalności poszczególnych upraw w poszczególnych układach koniunkturalnych. Brak zupełnie zarówno szczegółowych analiz ekonomicznego znaczenia roślin dziko rosnących, jak również ogólnego, syntetycznego omówienia tego zagadnienia, w centrum którego stałoby zainteresowanie rolą roślin dziko rosnących w gospodarce.

Etnografów bardziej interesowały narzędzia służące do pozyskiwania surowców roślinnych niż same rośliny¹⁰² i pod tym względem zachodzi podobieństwo z problematyką pożywienia. Najczęściej zresztą umieszczano zbieractwo w opracowaniach dotyczących pożywienia właśnie, jak w cytowanej pracy Adama Chętnika *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykle, obrzędowe i głodowe* (1936)¹⁰³, Anny Kowalskiej-Lewickiej *Pożywienie ludności wiejskiej* (1973)¹⁰⁴. Niemniej istnieją prace poświęcone wyłącznie zbieractwu: Zofia Szromba-Rysowa *Zbieranie i użytkowanie płodów naturalnych* (1966)¹⁰⁵, Władysław Szafer *Kilka uwag o tzw. mannie* (1925)¹⁰⁶, L. Malicki *Zbieractwo roślin i produktów dzikich na Pomorzu* (1971)¹⁰⁷. Stosunkowo najmniej jest w literaturze informacji o zbieractwie roślin na potrzeby gospodarcze, inne niż lecznictwo, pożywienie czy zastosowania obrzędowe.

5. 3. Obrzędowość, wierzenia i wiedza ludowa

Rośliny pełnią ważną rolę w obrzędowości ludowej – być może decyduje o tym rolniczy charakter polskiej wsi. Silna zależność od cyklu wegetacyjnego, leczenie oparte na ziołach wymuszało bliskie związki i próby „oswojenia”, uczynienia roślin posłusznymi. Stąd liczne zabiegi – od święcenia po formuły magiczne. Kultura ludowa obfitowała w przekonania, że pewne czynności są w stanie zapewnić urodzaj lub uwolnić od klęsk żywiołowych. Do dziś można obserwować wtykanie palm wielkanocnych na polach lub wieszanie święconych wianków

przed wejściem. Bogata obrzędowość w tym aspekcie od dawna przykuwała uwagę badaczy, choć przebieg rozwoju zainteresowań nie odbiega od schematu już opisanego. Od zagadnień związanych z obrzędowością (rodzinną, doroczną, kościelną) bardzo blisko do problematyki wierzeń ludowych i wiedzy ludowej. Pierwsi etnografowie, jak już powiedziano, dopatrywali się w legendach i pieśniach śladów pogańskich obrzędów¹⁰⁸. Niektóre wierzenia dotyczące właściwości i mocy przedmiotów święconych niewiele mają wspólnego z nauczaniem Kościoła, są spontanicznym dorobkiem charakteryzującym ludowość. Tego rodzaju twórczość przejawia się także w innych sferach życia najczęściej w postaci podań, legend, opowieści, przysłów, zagadek i dowcipów. Stąd liczne prace folklorystyczne, zwłaszcza pod koniec XIX w.¹⁰⁹ Innym ciekawym przejawem wierzeń są nazwy roślin, których etymologia zdradza związane z nimi przekonania. Pojawiły się we wspomnianej już pracy Erazma Majewskiego o maku¹¹⁰, a były obiektem dużego zainteresowania Józefa Rostafińskiego o czym świadczą prace: *Słownik polskich imion rodzajów oraz wyższych skupień roślinnych poprzedzony historyczną rozprawą o źródłach* (1900)¹¹¹, *W sprawie odezwy o zbieranie materiałów do historii hodowli i użytków roślin w Polsce* (1883)¹¹². Pragnął on posiłkując się danymi historycznymi, współczesnymi mu informacjami etnograficznymi oraz nazwami roślin i potraw z nich przyrządzanych odtworzyć historię roślin użytkowych. Doskonałym świadectwem erudycji tego autora jest praca *O nazwach oraz użytkach ćwikły, buraków oraz barszczu* (1916)¹¹³. Podejmuje w niej problem współzależności nazw roślin i potraw. Operując bogatym materiałem porównawczym próbuje odtworzyć zarazem ewolucję nazw roślin i potraw, podążając jednocześnie za głównym celem – rekonstrukcją historii użytkowania roślin. Bardzo ciekawe opracowanie, którego przedmiotem jest mandragora wyszło spod pióra B. Gustawicza *O korzeniach czarodziejskich w lecznictwie ludowym u nas a indziej* (1904)¹¹⁴. Opisuje on historię użytkowania tej rośliny w Europie, traktuje o problemie przeniesienia polskiej nazwy z „korzenia męskiego” mandragory na *Atropa belladonna*, a żeńskiego na *Bryonia alba*¹¹⁵.

Spośród prac poświęconych roślinom w obrzędowości wyróżnia się artykuł „Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego”, której autor, S. Udziela, skompletował zieleń stanowiący materiał dokumentacyjny do pracy¹¹⁶, oraz podobny artykuł z Wielkopolski J. Szulczewskiego *Rośliny w mianownictwie, przesądach i lecznictwie ludu polskiego* (1932)¹¹⁷. Ponadto warto wspomnieć o takich autorach jak: W. Siarkowski¹¹⁸, A. Fischer¹¹⁹, Sara Benetowa (autorka ciekawej monografii *Konopie w wierzeniach i zwyczajach ludowych* 1936)¹²⁰, a po wojnie Maria Henslowa¹²¹, Danuta Tylkowa¹²², Teresa Karwicka¹²³, Piotr Köhler¹²⁴ oraz wspomniane prace Adama Palucha i Zbigniewa Libery.

Zagadnienia wiedzy ludowej łączą się bardzo z wierzeniami, na dobrą sprawę trudno przeprowadzić wyraźną między nimi granicę. Niejednokrotnie tematyka ta była łączona przez badających także z kwestiami związanymi z ziołolecznictwem. W prosty sposób bierze się to stąd, że kultury typu ludowego mają charakter synkretyczny.

5. 4. Roślina a język

Początki zainteresowań etnograficznych dotyczyły folkloru słownego. Zbieracze tacy, jak O. Kolberg, spisywali w terenie przede wszystkim pieśni i legendy, pozostałe zjawiska kultury ludowej były nieraz marginalizowane. Zgromadzony w ten sposób ogromny materiał analizowany był później pod kątem zawartych w nim treści, wątków, konstrukcji utworów itp. Rozwój językoznawstwa w XX w. przyniósł refleksję nad językiem jako elementem konstytuującym sposób myślenia, językiem jako matrycy myślenia, postrzegania rzeczywistości. W polskiej literaturze językoznawczej, ale też i literaturoznawczej zaczęły się ukazywać publikacje traktujące o roślinie bądź w literaturze, bądź w słowie mówionym¹²⁵. Szczególnie interesujące są pod tym względem prace zbiorowe wydane w ostatnich latach: pod red. A. Martuszeewskiej *Literacka symbolika roślin* (1997)¹²⁶, oraz tom wydany w ramach serii „Język a kultura” pod red. A. Dąbrowskiej *Świat roślin w kulturze i języku* (2001)¹²⁷. Prace językoznawcze i literaturoznawcze wnoszą charakterystyczny, gdzie indziej niespotykany sposób postrzegania i rozumienia zjawisk, dopełniając w ten sposób ogólny obraz relacji między człowiekiem a rośliną.

BIBLIOGRAFIA POLSKICH PRAC ZAWIERAJĄCYCH INFORMACJE ETNOBOTANICZNE

1876

- I. Kopernicki, *O wyobrażeniach lekarskich i przyrodniczych, oraz o wierzeniach naszego ludu o świecie roślinnym i zwierzęcym. Odczyt na I ogólnym zebraniu lekarzy i przyrodników polskich we Lwowie, Lwów 1876, ss. 22.*

1877

- A. Gruszecki, *O znaczeniu świata roślinnego w podaniach i w poezji ludu polskiego, „Biblioteka Warszawska” 1877, t. 3, s. 426–454; t. 4, s. 391–416.*
J. Rostafiński, *Wiadomość o zbadanych przez siebie pod względem botanicznym przedmiotach roślinnych, znalezionych przy rozwijaniu mumij, „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności” 1877, t. 4, s. 76–79.*

1878

- W. Siarkowski, *Materiały do etnografii ludu polskiego z okolic Kielc, wyd. 1 – cz. 1: „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1878, t. 2, s. 209–259; cz. 2: „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1879, t. 3, s. 3–61; wyd. 2 obydwu części, Kielce 2000, Takt, ss. 104*

1879

- E. Rulikowski, *Zapiski etnograficzne z Ukrainy, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1879, t. 3, s. 62–166.*

1880

- Z. Morawski, *Rośliny w przysłowiach, przypowieściach, porównaniach i przenośniach języka polskiego. Sprawozdanie dyrekcji gminazjum w Tarnowie, Tarnów 1880, s. 3–22.*
J. Rostafiński, *Burak i barszcz. Nazwa i rzecz. Ich pochodzenie i znaczenie w kolei czasów, „Rozprawy i Sprawozdania Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności” 1880, t. 8, s. 314–339.*

1882

- L. Hodoly, *Mały przyczynek do wierzeń i podań ludowych o zwierzętach i roślinach*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1882, t. 6, s. 318–321.
- J. Rostański, *O wilkołakach, szczególnie świata roślinnego*, „Niwa” 1882, t. 21(177), s. 714–736.

1883

- J. Rostański, *Materyały do historii hodowli i użytków roślin w Polsce*, „Kurier Rzeszowski” 1883, t. 1(15), s. 4; t. 1(16), s. 3–4.
- J. Rostański, *O naukowym znaczeniu nazw roślinnych i potrzebie ich zbierania*, „Czas” 1883, t. 156, s. 1.
- J. Rostański, *W sprawie odezwy, upraszającej o zbieranie materyałów do historii hodowli i użytków roślin w Polsce*, „Czas” 1883, t. 179, s. 3.
- W. Siarkowski, *Podania i legendy o zwierzętach, drzewach i roślinach*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1883, t. 7, s. 106–119.

1884

- Z. Morawski, *Mit roślinny w Polsce i na Rusi*, Tarnów 1884, ss. 41.
- J. Rostański, *Kucmerka (Sium Sisarum) d względem geograficzno-botanicznym i historii kultury*, „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Akademii Umiejętności” 1884, t. 12, s. 280–331.

1885

- B. Gustawicz, *Podania, przesady, gadki i nazwy ludowe w dziedzinie przyrody. Rośliny*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1885, t. 6, s. 201–317.

1886

- J. Rostański, *Nasze ludowe środki przeciw wściekliwości, ich źródło i doniosłość*, „Czas” 1886, t. 39, nr 62(17 III), s. 1.

1888

- E. Orzeszkowa, *Ludzie i kwiaty nad Niemnem*, „Wisła” 1888, t. 2, s. 1–15.
- J. Rostański, *Jemiola*, „Wisła” 1888, t. 2, s. 85–95.
- W. Weryho, *Z medycyny ludowej*, „Wisła” 1888, t. 2, s. 604–607.

1889

- M. Cisek, *Materyjały etnograficzne z miasteczka Żołyni w powiecie Przemyskim*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1889, t. 13, s. 54–83.
- Z. Rokossowska, *O świecie roślinnym wyobrażenia, wierzenia i podania ludu ruskiego na Wołyniu we wsi Jurkowszczyzna*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1889, t. 13, s. 163–199.
- M. Wawrzeniecki, *Berło, wieniec i snopki obrzędowe*, „Wisła” 1889, t. 3, s. 875–880.

1890

- J. Lisowska, *Kilka wiadomości z lecznictwa ludowego ze wsi Sitkowiec w gubernji Kojowskiej, w pow. Lipowieckim*, „Wisła” 1890, t. 4, s. 684–686.
- K. J., *Liście makowe*, „Wisła” 1890, t. 4, s. 226.
- W. Siarkowski, *Przyczynek do lecznictwa ludowego we wsi Mstyczowa, pow. Jędrzejowskiego, gub. Kieleckiej*, „Wisła” 1890, t. 4, s. 879–880.
- K. Smoleńcówna, *Przyczynek do lecznictwa ludowego z Lubelskiego*, „Wisła” 1890, t. 4, s. 880–883.
- M. Sumcow, *Starodawne sposoby przyrządzania chleba*, „Wisła” 1890, t. 4, s. 639–657.
- J. Ziemia, *Przyczynek do lecznictwa ludowego*, „Wisła” 1890, t. 4, s. 439–441.

1891

- M. Dwojna-Sylwestrowicz, *Liście makowe*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 168.
- J. Koskówna, *Liście makowe*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 650–651.
- A. Milewska, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 419–424.
- E. Orzeszkowa, *Ludzie i kwiaty nad Niemnem*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 235–247.
- P. Plichta, *Przyczyńki zebrane w Sokołowie pod Rzeszowem*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 638–642.
- Z. Rokossowska, *Liście makowe*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 167–168.
- W. Siarkowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 903–904.
- W. Siarkowski, *Liście makowe*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 926.
- A. Wiśniewski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1891, t. 5, s. 642–646.

1892

- M. Dwojna-Sylwestrowicz, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 423–424.
- K. J., *Mak*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 923.
- J. Pelczyński, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 667–669.

- J. Pełczyński, *Lecznictwo ludowe c.d.*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 911–916.
- Z. Rokossowska, *Lecznictwo ludowe. Zamawianie jako środek leczniczy*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 421–423.
- W. Siarkowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 221–222.
- W. Siarkowski, *Przyczynek do lecnictwa ludowego*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 663–666.

1893

- Kibort, *Żmujdzkie podania o kwiatach*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 156–157.
- L. Lissowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 371–374.
- L. Lissowski, „*Wruniec*“, „Wisła” 1893, t. 7, s. 596.
- R. Oczykowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 746.
- J. Pełczyński, *Lecznictwo ludowe c.d.*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 165–166.
- B. S., *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 744–745.
- W. Siarkowski, *Potrawy, ciasta i chleby ludowe w okolicach Kielc, Pińczowa i Jędrzejowa*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 73–79.
- J. Talko-Hryncewicz, *Zarysy lecnictwa ludowego na Rusi południowej*, Kraków 1893, Nakładem Akademii Umiejetności, ss. 461.
- Z. Was., *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 374.
- H. Wodecki, *Przyczynki do lecnictwa ludowego w Galicji Zachodniej z okolic Sokołowa i Kańczugi pod Rzeszowem*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 167–168.

1894

- S. Cercha, *Poglądy ludu na przyrodę. Łopuszna nad Dunajcem*, „Wisła” 1894, t. 8, s. 145.
- Z. Cieśla-Reinfussowa, *Suszenie owoców i wędzenie mięsa we wsiach południowej Małopolski*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie”, t. 3 1968, s. 215–224.
- M. Cisek, *Z Augustowskiego*, „Wisła” 1894, t. 8, s. 806–809.
- N. Cybulski, *Próba badań nad żywieniem się ludu wiejskiego w Galicji*, Kraków 1894, s. 210.
- Ł. J., *Lecznictwo ludowe z okolic Krośniewic, w pow. Kutnowskim*, „Wisła” 1894, t. 8, s. 355.
- Z. A. Kowerska, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1894, t. 8, s. 353–354.
- F. Krček, *Do botaniki ludowej*, „Lud” 1894, t. 5(2), s. 268.
- R. Oczykowski, *Pojęcia ludu o przyrodzie*, „Wisła” 1894, t. 8, s. 809.
- I. Piątkowska, *Lecznictwo ludowe w okolicach Sieradza*, „Wisła” 1894, t. 8, s. 134–143.

- M. Udziela, *Medycyna i przesady lecznicze ludu polskiego. Przyczynek do etnografii polskiej*, „Biblioteka Wisły” 1891 (1894), t. 7, ss. 288.

1895

- E. Kolbuszowski, *Rośliny w wierzeniach ludu. Bez*, „Lud” 1895, t. 1(4,5), s. 119–123.
- Z. A. Kowerska, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1895, t. 9, s. 806–809.
- J. Rostański, *Zielnik czarodziejski to jest zbiór przesądów o roślinach*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1895, t. 18, s. 1–191.
- R. Oczykowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1895, t. 9, s. 591.
- B. Peltyn, *O pożywieniu polskiej ludności włościańskiej (Warszawskie i Kaliskie)*, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 1895, t. 91 (1), s. 97–127; (2), s. 346–366.
- Z. Staniszevska, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1895, t. 9, s. 122–126.
- J. S. Ziemia, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1895, t. 9, s. 590–591.

1896

- J. Bogdanowiczówna, *Kilka notatek z medycyny ludowej ze wsi Narybie w pow. chełmskim*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 45–348.
- H. Chamska, *Leki dla ludzi i zwierząt*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 126–129.
- A. Grabowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 129–130.
- L. Hempel, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 124–126.
- E. Kolbuszowski, *Grzyby w wierzeniach ludu*, „Lud” 1896, t. 2, 1896, s. 18–22.
- E. Kolbuszowski, *Materiały do medycyny i wierzeń ludowych. Wg opowiadań Demka Zemały w pow. rawskim*, „Lud” 1896, t. 2(2), s. 157–160.
- P. M., *Mak*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 363.
- L. Magierowski, *Leki używane przez lud polski we wsi Wesolej w pow. Brzozowskim*, „Lud” 1896, t. 2(2), s. 155–166.
- Z. Miłkowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 121–123.
- R. Oczykowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 123–124.
- M. Parczewska, *Środki lecznicze używane u ludu w okolicach Kalisza*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 342–345.
- F. Wereńko, *Przyczynek do lecznictwa ludowego*, [w:] Odbitka z: „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” 1896, t. 1, Komisja Antropologiczna AU, s. 99–228.

M. Wysołuchowa, *Przyczynki do opisów wsi Wisły w Cieszyńskim*, „Lud” 1896, t. 2(2), s. 126–141.

J.S. Zięba, *Poglądy ludu na przyrodę*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 136–137.

1897

Z. Miłkowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1897, t. 11, s. 529–536.

A. Osipowicz, *Nazwy ludowe niektórych chorób z wymienieniem środków używanych po wsiach na ich leczenie w dawnym Augustowskim*, „Wisła” 1897, t. 11, s. 771–783.

1898

Z. Miłkowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1898, t. 12, s. 293–303.

W. Sarna, *Pożywienie i napoje*, [w:] W. Sarna, *Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym*, Przemyśl 1898, s. 72–80.

G. J. Zieliński, *Mak*, „Wisła” 1898, t. 12, s. 772.

1899

W. Badura, *Z botaniki ludowej*, „Wędrowiec” 1899, t. 1, s. 456.

F. Krček, *Podobieństwo z dziedziny lecnictwa ludowego*, „Lud” 1899, t. 5, s. 179.

J. Rostafiński, *O maku (Papaver somniferum L.) i jego hodowli w Polsce*, „Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Matematyczno-Przyrodniczy” 1899, ser. 2, t. 16 (og. zb. t. 36), s. 289–319; także m.in.: „Wszechświat” 1899, t. 18(8), s. 113–119.

1900

S. Bitner, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1900, t. 14, s. 770.

S. Bitner, *Środki przeciw suchotom. Poszukiwania*, „Wisła” 1900, t. 14, s. 651.

Z. A. Kowerska, *Tabaka i tytoń u ludu wiejskiego*, „Wisła” 1900, t. 14, s. 67–69.

E. Majewski, *Bez i hebd. Ich folklor oraz historia nazwisk*, „Wisła” 1900, t. 14, s. 527–597.

J. Ochrymowicz, *Pojęcia ludowe o niektórych ziołach*, „Wisła” 1900, t. 14, s. 332–338.

I. Piątkowska, *Mak*, „Wisła” 1900, t. 14, s. 810.

J. Rostafiński, *Słownik polskich imion rodzajów oraz wyższych skupień roślinnych poprzedzony historyczną rozprawą o źródłach*, Kraków 1900, Nakładem Akademii Umiejętności, ss. 835.

J. Rostafiński, *Średniowieczna historia naturalna w Polsce*, cz. 1, Kraków 1900, ss. 605.

J. Rostafiński, *Średniowieczna historia naturalna w Polsce*, cz. 2, Kraków 1900, ss. 352.

1901

H. W., *Jak się nasz lud żywi*, „Wisła” 1901, t. 15, s. 256–258.

1902

J. Rostafiński, *O polskich ludowych nazwach roślin zebranych w XVII w. przez Helwinga w prowincjach pruskich*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie” 1902, t. 7(10), s. 1–2.

1903

W. Badura, *Błogosławienie owsa na Św. Szczepana Męczennika*, „Lud” 1903, s. 294.

W. Badura, *Błogosławienie ziół*, „Lud” 1903, t. 9, s. 295.

S. Bitner, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1903, t. 17, s. 89.

E. Majewski, *Pochodzenie maku (Papaver somniferum L.) i jego nazwisk*, „Wisła” 1903, t. 17(1), s. 41–70.

Stołyhwo, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1903, t. 17, s. 89–90.

W. Szukiewicz, *Wierzenie i praktyki ludowe /zabobony, przesady, wróżby itd./ zebrane w gubernji wileńskiej*, „Wisła” 1903, t. 17, s. 434–444.

M. R. Witanowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1903, t. 17, s. 88.

1904

P. Al., *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1904, t. 18, s. 356–357.

S. Cercha, *Poglądy ludu na przyrodę. Łopuszna nad Dunajcem*, „Wisła” 1904, t. 18, s. 811–812.

B. Gustawicz, *O korzeniach czarodziejskich w lecniectwie ludowem u nas a indziej*, „Lud” 1904, t. 10, s. 259–279.

Sz. Jastrzębowski, *Poglądy ludu na przyrodę*, „Wisła” 1894, t. 8, s. 360.

E. Jeleńska, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1904, t. 18, s. 583–584.

W. Kosiński, *Materiały etnograficzne zebrane w różnych okolicach Galicyi zachodniej*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” 1904, t. 7, Komisja Antropologiczna AU, s. 41–49.

Z. A. Kowerska, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1904, t. 18, s. 353–354.

Z. A. Kowerska, *Poglądy ludu na przyrodę. Józefów, powiat Lubelski*, „Wisła” 1904, t. 18, s. 809–811.

R. Oczykowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1904, t. 18, s. 357.

M. Semkowicz, *Boże Narodzenie w Radłowie, powiat tarnowski*, „Lud” 1904, t. 10, s. 154–157.

C. St., *Poglądy ludu na przyrodę. Łopuszna nad Dunajcem*, „Wisła” 1904, t. 18, s. 145.

1905

R. Lilientalowa, *Wierzenia, przesady i praktyki ludu żydowskiego*, „Wisła” 1905, t. 19, s. 148–176.

J. Magiera, *Lekarstwa doświadczone*, „Wisła” 1905, t. 19, s. 463–467.

J. Rostański, *Prowincjonalne, polskie nazwy roślin XVIII w., z Prus Książęcych głównie z rękopisu Andrzeja Helwinga, opracowane przez Józefa Rostańskiego*, „Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Filologiczny” 1905, t. 40, (ser. 2, t. 25), s. 209–238 (odbitka ukazała się w 1904).

R. Oczykowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1905, t. 19, s. 457–469.

M. Udziela, *Przyczynki do medycyny ludowej*, „Lud” 1905, t. 11, s. 394–401.

1907

J. Kantor, *Czarny Dunajec. Monografia etnograficzna*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” 1907, t. 9, Kraków, Komisja Antropologiczna AU, s. 50–229.

S. Piotrowicz, *Znachorka i wróżka Jewdokija Bojczuk. Materiały folklorystyczne ze wsi Bortnik na Pokuciu*, „Lud” 1907, t. 13, s. 118–129.

1908

A. Saloni, *Lud Rzeszowski. Materiały etnograficzne*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” 1908, t. 10, s. 50–344.

W. Szukiewicz, *Huculskie lecznictwo*, „Huculszczyzna” 1908, t. 4, s. 313–327.

1910

F. Gawełek, *Przesady, zabobony, środki lecznicze i wiara ludu w Radłowie w powiecie brzeskim*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” 1910, t. 11, Komisja Antropologiczna AU, s. 47–106.

1911

F. Gawełek, *Palma, jajko i śmigus w praktykach wielkanocnych ludu polskiego*, „Lud” 1911, t. 17, s. 15–39.

- J. Rostafiński, *Ćwikła i buraki w Polsce*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie” 1911, t. 16(8), s. 13.

1912

- B. Janusz, *Drzewa i rośliny ofiarami uroków*, „Sylwan” 1912, s. 242–252, 285–291.

1913

- (Gwiżdż Gazda (Gwiżdż F.), *Jak odżywia się nasza ludność (Podhale)*, „Gazeta Podhalańska” 1913, t. 1(27) s. 1–2, (29) s. 4–6.

1916

- J. Rostafiński, *O nazwach oraz użytkach ćwikły, buraków i barszczu*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny” 1916, t. 53 (ser. 3, 8), s. 261–304.
- S. Sawicka, *Z zabobonów lecznictwa ludowego (gub. kielecka, wieś Saszów)*, „Wisła” 1916, t. 20, s. 84–86.
- M. Wawrzeńczyk, *Nieco o roślinach, z których wite są wiązanki, święcone na Boże Ciało*, „Wisła” 1916, t. 20(1), s. 19–23.

1918

- J. Rostafiński, *Rośliny i zwierzęta w poezji Mickiewicza*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie” 1918, t. 23(2), s. 2–3.

1920

- J. N. Kozelek, *Wierzba*, „Głosy znad Odry” 1920, t. 3(4), s. 167–170.

1921

- J. Rostafiński, *Las, bór, puszcza, matecznik jako natura i baśń w poezji Mickiewicza*, Kraków 1921, Nakładem Akademii Umiejętności, ss. 31.
- J. Rostafiński, *Wpływ przeżyć chłopięcych Mickiewicza na obrazy ostatnich dwu ksiąg Pana Tadeusza oraz o święceniu ziół na Matkę Boską Zielną*, „Polska Akademia Umiejętności. Rozprawy Wydziału Filologicznego” 1921, t. 61, (ser. 3, t. 16), s. 1–36.

1925

- W. Szafer, *Kilka uwag o tzw. mannie*, „Orli Lot”, 1925, t. 6(2–3), s. 35–36.

1926

- A. Maurizio, *Pożywienie roślinne i rolnictwo w rozwoju dziejowym*, Warszawa 1926, Kasa Mianowskiego, ss. 409.

1928

- A. Chętnik, *Jałowiec w życiu, obrzędach i wierzeniach ludu polskiego*, „Ziemia” 1928, t. 13(17), s. 269–274.
- A. Kwieciński, W. Nobis, S. Nowakowski, *Medycyna ludowa*, „Orli Lot” 1928, t. 9, s. 195–196.
- J. Motyka, *Manna*, „Kurier Literacko Naukowy. Dodatek do Ilustrowanego Kuriera Codziennego” 1928, t. 5(15), s. 6–7.

1929

- H. Biegeleisen, *Lecznictwo ludu polskiego*, „Prace Komisji Etnograficznej PAU” 1929, t. 12, ss. 406.
- A. Fischer, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego*, „Lud” 1929, t. 28, s. 240–247.
- S. Udziela, *Zabawki z roślin*, „Lud” 1929, t. 28, s. 58–70.

1930

- W. Białek, *Zioła lecznicze*, „Orli Lot” 1930, t. 9(10), s. 170–171.
- H. Mach, *Święcenia ziela w Buczkowie*, „Orli Lot” 1930, t. 11(10), s. 170.

1931

- J. Obrębski, *Indeks do 'Lecznictwa ludu polskiego' Henryka Biegeleisena*, „Prace Komisji Etnograficznej PAU” 1931, t. 13, s. 31.
- S. Udziela, *Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego*, „Lud” 1931, t. 30, s. 36–75.
- W. Zaręba, *Pożywienie ludu wiejskiego (Żarnowica pow. piotrkowski)*, „Orli Lot” 1931, t. 5/6, s. 88–89.

1932

- W. Szafer, *Polichromia roślinna w oltarzu Wita Stwosza*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” 1932, t. 11, s. 33–43.
- J. Szulczewski, *Rośliny w mianownictwie, przesądach i lecznictwie ludu wielkopolskiego*, „Lud” 1932, t. 31, s. 93–100.

1934

- K. Moszyński, *Atlas kultury ludowej*, t. 1, Kraków 1934, Polska Akademia Umiejętności. Komisja Etnograficzna, 8 k. tabl., ss. 4.
- K. Moszyński, *Atlas kultury ludowej*, t. 3, Kraków 1934, Polska Akademia Umiejętności. Komisja Etnograficzna, 10 k. tabl., ss. 3.

1935

- K. Moszyński, *Atlas kultury ludowej*, t. 2, Kraków 1935, Polska Akademia Umiejętności. Komisja Etnograficzna, 12 k. tabl.
- S. Udziela, *Legends i opowiadania ludu polskiego o drzewach, kwiatach i ziołach*, Archiwum Muzeum Etnograficznego w Krakowie, rękopis 1935.

1936

- S. Benetowa, *Konopie w wierzeniach i zwyczajach ludowych*, Warszawa 1936, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, ss. 49.
- A. Chętnik, *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe*, Kraków 1936, PAU, ss. 134.
- J. Muszyński, *Ludowe kaszubskie nazwy roślin*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” 1936, t. 13(3), s. 161–169.

1937

- A. Fischer, *Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego*, „Lud” 1937, t. 35, s. 60–76.
- J. Kołodziejczyk, *Roślina w medycynie pierwotnej i ludowej*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1939–1947, t. 18 (1937–1947), s. 255–267.
- J. Muszyński, *Ludowe zioła lecznicze na Śląsku Cieszyńskim*, „Wiadomości Zielarskie” 1937, t. 5(2), s. 40–46.

1938

- J. Nowak, *Z medycyny ludowej w Żywieckiem*, „Gronie” 1938, t. 2, s. 67–78.

1939

- W. Moraczewski, *Sprawa odżywiania ludu w Polsce*, „Wieś i Państwo” 1939, s. 321–328 (część I), 408–415 (część II).

- J. Nowicki, *Gorlice i Biecz pod względem sanitarnym w przeszłości i lecznictwo ludowe w tych okolicach*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1939–1947, t. 18, s. 216–254.

1949

- M. Gotkiewicz, *O dawnych olejkarzach z Karpat i Sudetów*, „Przegląd Zielarski” 1949, t. 5(6–7), s. 100–103.
- F. Gwiżdż, *Żywa apteka na Podhalu*, „Przegląd Zielarski” 1949, t. 5(8–9), s. 119–120.

1953

- W. Jostowa, *Z życia góralskiej biedoty w XIX w.*, „Wierchy” 1953, t. 20, s. 117–122.

1954

- W. Jostowa, *Pożywienie pasterzy, zbójników i myśliwych tatrzańskich*, „Wiedza i Życie” 1954, t. 21(2), s. 96–98.

1954

- W. Jostowa, *Tradycyjne pożywienie ludności Podhala*, „Lud” 1954, t. 41, s. 701–722.

1955

- K. Ostrowski, *O czarach, znachorach i lecznictwie*, wyd. 2, Warszawa 1955, Wyd. „Wiedza Powszechna”, ss. 187.

1956

- S. Szpilczyński, *Z dziejów przesądu i zabobonu w lecznictwie*, Warszawa 1956, Państwowy Zakład wydawnictw Lekarskich, ss. 63.

1958

- T. Karwicka, *Różgi weselne z Lubelszczyzny*, „Polska Sztuka Ludowa” 1958, t. 3, s. 175–177.

1959

- Z. Biały, *Ludowa wiedza o drzewach i drewnie w niektórych regionach Polski*, „Etnografia Polska” 1959, t. 2, s. 372–400.

1960

- E. Belcarzowa, *Czarne jagody, borówki i ich synonimy*, „Język Polski” 1960, t. 40, s. 281–291.
- J. P. Dekowski, *Las w życiu Borusów Sieradzkich*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna” 1960, t. 3, s. 139–174.
- D. Mikołajczykowa, *Pożywienie w Klonowej*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna 1960, t. 3, s. 175–182.

1961

- J. Jarzębowski, *Lecznictwo ludowe w Załęczu Wielkim*, „Prace i Mat. Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna, 1961 t. 5, s. 135–164.

1962

- M. Hensłowa, *Rośliny dziko rosnące w kulturze ludu polskiego (Chaenopodium, Atriplex, Urtica, Rumex, Sambucus)*, „Archiwum Etnograficzne” 1962, t. 25, Wrocław, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, ss. 90.

1963

- J. P. Dekowski, *Kaszarze stobieccy, brzeźnicy i działoszyńscy*, „Prace i Materiały Muzeum Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna 1963, t. 7, s. 129–148.
- J. P. Dekowski, *Pożywienie ludu radomszczańskiego*, „Prace i Materiały Muzeum Etnograficznego w Łodzi”, Seria etnograficzna 1963, t. 7, s. 103–127.
- W. Ganszer, *Przyczynki do ziołolecznictwa ludowego*, „Zielarski Biuletyn Informacyjny” 1963, t. 6, nr 11(6), s. 7–8.
- M. Polakiewicz, *Przygotowywanie i przechowywanie pokarmów w pow. Złotów*, [w:] *Zarys stanu kultury ludowej ludności rdzennej środkowo-wschodniej części powiatu złotowskiego w województwie Koszalińskim*, „Lud” 1963, t. 49, s. 382–386.
- K. Skłodowska-Antoniewicz, *Zbieractwo w powiecie złoczowskim*, [w:] *praca zbiorowa, Zarys stanu kultury ludowej ludności rdzennej środkowo-wschodniej części powiatu złotowskiego w województwie koszalińskim*, „Lud” 1963, t. 49, s. 368–369.
- Z. Szromba, *Konsumpcja spożywcza*, [w:] M. Gładysz (red.), *Stare i Nowe Siolkowice*, cz. 1, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1963, t. 8, s. 131–176.

1964

- J. P. Dekowski, *Z badań nad pożywieniem ludu łęczyckiego*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna 1964, t. 8, s. 185–197.
- J. Dydowiczowa, *Zbieractwo*, [w:] J. Burszta (red.), *Kultura Ludowa Wielkopolski*, t. 2, Poznań 1964, Wyd. Poznańskie, s. 299–327.
- A. Kowalska-Lewicka, *Etnobotanika*, „Etnografia Polska” 1964, t. 8, s. 207–214.
- B. Michalakówna, *Pożywienie*, [w:] J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 2, Poznań 1964, Wyd. Poznańskie, s. 401–446.
- J. Pawłowska, *Pożywienie ludności dolnośląskiej wsi Pracze w powiecie milickim w latach 1945–1960*, „Prace i Materiały Etnograficzne” 1964, t. 23, s. 337–377.

1965

- M. Brylak, *Zajęcia pozarolnicze ludności lemkowej*, [w:] R. Reinfuss (red.) *Nad rzeką Ropą. Zarys kultury ludowej powiatu gorlickiego*, Kraków 1965, Wyd. Literackie, s. 149–174.
- A. Waclawski, *Pożywienie ludowe*, [w:] R. Reinfuss (red.), *Nad rzeką Ropą. Zarys kultury ludowej powiatu gorlickiego*, Kraków 1965, s. 211–288.

1966

- M. Hajówna, *Lecznictwo ludowe w Tyńcu*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1966, t. 1, s. 141–151.
- H. Jakubowska, *Dotychczasowe wyniki badań nad medycyną ludową pow. oleskiego*, „Opolski Rocznik Muzealny” 1966, t. 2, s. 223–266.
- J. Jastrzębski, *Z badań nad ludowym lecnictwem zwierząt w północno-wschodniej Polsce w XIX i XX wieku*, „Studia Łomżyńskie” 1966, t. 6, s. 255–269.
- E. Putyńska, *Lecznictwo ludowe w okolicznych wsiach Bełchatowa*, „Łódzkie Studia Etnograficzne” 1966, t. 8, s. 97–114.
- Z. Szromba-Rysowa, *Zbieranie i użytkowanie płodów naturalnych*, [w:] M. Gładysz, *Stare i Nowe Siolkowice*, cz. 2, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1966, t. 12, s. 147–159.

1967

- J. Burszta, *Lecznictwo ludowe*, [w:] J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 3, Poznań 1967, Wyd. Poznańskie, s. 393–436.

- W. Jostowa, *Pożywienie pasterzy*, [w:] W. Antoniewicz (red.), *Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala*, t. 7, *Życie i folklor pasterzy*, Wrocław 1967, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 19–44.
- K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, t. 1, *Kultura materialna*, Warszawa 1967, Książka i Wiedza, wyd. 2, s. 745.
- K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, t. 2, *Kultura duchowa*, wyd. 2, Warszawa 1967, Książka i Wiedza, (1) ss. 745, (2) ss. 1111.
- B. Olszowy, *O badaniach nad ziołolecznictwem ludowym w Polsce na podstawie prac i materiałów opublikowanych w latach 1945–1965*, „Prace Etnograficzne” 1967, t. 3, s. 117–128.
- Z. Szromba-Rysowa, *Niektóre aspekty badań nad pożywieniem ludności wiejskiej w Beskidzie Śląskim*, „Etnografia Polska” 1967, t. 11, s. 173–177.
- Z. Szyfelbejn-Sokolewicz, *Plon, obrzęd widowisko. Próba etnologicznego ujęcia obrzędów i zwyczajów rolniczych*, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1967, t. 13, ss. 159.
- T. Wróblewski, *Pojęcia o świecie*, [w:] J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 3, Poznań 1967, Wyd. Poznańskie, s. 505–540.

1968

- J. P. Dekowski, *Z badań nad pożywieniem ludu łowickiego (1880–1939)*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna” 1968, t. 12, ss. 245.
- B. Olszowy, D. Tylkowa, *Z zagadnień medycyny ludowej w Karpatach*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1968, t. 3, s. 181–186.
- S. Rak, *Nieco o magii w lecznictwie ludowym*, „Prace i Materiały z Badań Etnograficznych Muzeum Okręgowego w Rzeszowie” 1968, t. 2, s. 231–242.
- A. Szyfer, *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia Mazurów i Warmiaków*, wyd. 1: „Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie” 1968, t. 22, Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze”, ss. 154; wyd. 2, „Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie” 1975, t. 50, Wyd. Pojezierze, ss. 176.

1970

- K. Marczakowa, *Pożywienie*, [w:] R. Reinfuss (red.), *Monografia powiatu myślenickiego*, t. 2, *Kultura ludowa*, Kraków 1970, Wyd. Literackie, s. 213–232.

1971

- L. Malicki, *Zbieractwo roślin i produktów dzikich na Pomorzu*, „Literary” 1971, t. 10(9), s. 14–16.

1972

- W. Budziszewska, *Mit a nazwa rośliny*, „Poradnik Językowy” 1972, t. 10, s. 573–576.
M. Hensłowa, *Wiedza ludowa o bożym drzewku, bylicy i piołunie*, „Slavia Antiqua” 1972, t. 19, s. 81–168.
J. Pawłowska, *Relikty tradycyjnych form medycyny i weterynarii ludowej na Dolnym Śląsku w latach 1945–1964*, „Roczniki Etnografii Śląskiej” 1972, t. 4, s. 27–59.
S. Szychowska-Boebel, *Lecznictwo ludowe na Kujawach*, Toruń 1972, Muzeum Etnograficzne w Toruniu, ss. 149.

1973

- J. Bohdanowicz, *Pożywienie w pracach Polskiego Atlasu Etnograficznego*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 53–62.
J. P. Dekowski, *Rośliny dziko rosnące w tradycyjnym pożywieniu chłopów kozienieckich*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 247–256.
M. Gołubkow, *Tradycyjne i współczesne pożywienie mieszkańców dolnośląskiej wsi Wrzosey*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 147–154.
W. Jostowa, *Pożywienie pasterzy na polskiej Orawie*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 117–126.
T. Karwicka, *Zakazy związane z drzewami i motywujące je wierzenia*, „Etnografia Polska” 1973, t. 17(1), s. 131–140.
M. Kopacz, *Pożywienie ludowe na polskim Spiszu w drugiej połowie XIX w. i XX w.*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 127–145.
A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, ss. 320.
L. Narojek, *Analiza zmian sposobu żywienia ludności w jednej ze wsi lubelskich w rejonie słabo uprzemysłowionym*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 155–167.

- Z. Szromba-Rysowa, *Rozwój etnograficznych zainteresowań pożywieniem ludności wiejskiej w Polsce*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 47–52.

1974

- K. Wolski, *Tradycyjna uprawa winorośli w Afganistanie*, „Etnografia Polska” 1974, t. 19(1), s. 143–162.

1976

- S. Dubisz, *Nazwy roślin w gwarach ostródzko-warminsko-mazurskich*, „Studia Warmińsko-Mazurskie” 1977, t. 11, s. 157.
- M. Henslowa, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach*. I. *Hypericum perforatum L.* – *Dziurawiec zwyczajny*, „Slavia Antiqua” 1976, t. 23, s. 229–251.
- M. Henslowa, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach*, II. *Thymus serpyllum L.* – *Macierzanka piaskowa*, III. *Ruta graveolens L.* – *Ruta zwyczajna*, „Slavia Antiqua” 1977, t. 24, s. 163–212.
- M. Kopacz, *Prymitywne sposoby pozyskiwania żywności w Jurgowie na polskim Spiszu pod koniec XIX i w XX wieku*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1976, t. 6, s. 197–212.
- A. Kowalska-Lewicka, Z. Szromba-Rysowa, *Pożywienie*, [w:] M. Biernacka, B. Kopczyńska-Jaworska, A. Kutrzeba-Pojnarowa, W. Paprocka (red.), *Etnografia Polski, Przemiany kultury ludowej*, t. 1, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1976, t. 32, s. 353–379.

1978

- M. Henslowa, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach*, IV. *Sedum sp.* – *Rozchodniki*, „Slavia Antiqua” 1978, t. 25, s. 295–319.

1979

- A. Paluch, *Badania nad lecnictwem ludowym w Polsce i ich współczesne znaczenie*, [w:] Z. Jasiewicz (red.), *Funkcje społeczne etnologii*, Poznań 1979, s. 85–92.
- A. Paluch, z cyklu: *Świat roślin w polskim roku obrzędowym. Skarby w kolorze zieleni (Wielkanoc, Zielone Świątki, Boże Ciało, Sobótka, Matka Boska Zielna)*, „Za i przeciw” 1979, t. 16, s. 16–17; *Zielone Świątki*, t. 23 (s. 16, 23); *Boże Ciało*, t. 24 (s. 19, 23); *Matka Boska Zielna*, t. 32 (s. 16).

1980

- J. Bystron, *Wymuszanie urodzaju na drzewach owocowych*, [w:] J. Bystron, *Tematy, które mi odradzano*, Warszawa 1980, s. 175–198.
- A. Paluch, *Folk Phytoterapeutic Methods used in Poland for the Relief of Headaches*, „Curare” 1980, t. 3(4), s. 203–204.
- M. Polakiewicz, *Tradycyjne pożywienie ludowe w północnej Polsce*, Toruń 1980, Muzeum Etnograficzne w Toruniu, s. 45.

1981

- A. Paluch, *The Place of Plants Blessed in Phytoterapeutic Practice in the Polish Countryside*, „Curare” 1981, t. 4(2) 1981, s. .
- D. Tylkowa, *Wiedza ludowa*, [w:] M. Biernacka, M. Frankowska, W. Paprocka (red.), *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. 2, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1981, t. 34, s. 71–88.

1982

- I. Arabas (Muszyńska-Arabas), *Motywy farmaceutyczne w zbiorach malarskich Muzeum Narodowego w Warszawie*, „Farmacja Polska” 1982, t. 38(9), s. 394–400.

1983

- I. Sikora, *Świat roślinny w kulturze i folklorze literackim*, „Literatura ludowa” 1983, t. 2, s. 35–48.
- L. Wajda-Adamczykowa, *Charakterystyka polskiego słownictwa botanicznego na przykładzie nazw drzew i krzewów*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Językoznawcze” 1983, t. 4(80), s. 191–201.

1984

- A. Paluch, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1984, t. 752, Wrocław, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 353.
- J. Setkowicz, *Żywica w lecznictwie pasterzy i górali Beskidu Zachodniego*, „Karta Groń” 1984, t. 12, s. 83–86.

1985

- M. Henslowa, *Realne podstawy wiedzy ludowej o roślinach w Polsce*, [w:] A. Paluch (red.), *Etnobotanika. Materiały z I Ogólnopolskiego Seminarium Etnobotanicznego*, Kolbuszowa, 19–20.07.1980, Kolbuszowa 1985, s. 25–42.
- U. Lehr, *Rośliny jako magiczne środki apotropeiczne w polskiej demonologii ludowej i magii*, [w:] A. Paluch (red.), *Etnobotanika. Materiały z I Ogólnopolskiego Seminarium Etnobotanicznego*, Kolbuszowa, 19–20.07.1980, Kolbuszowa 1985, s. 57–82.
- A. Paluch, *Etnobotanika. Materiały z I Ogólnopolskiego Seminarium Etnobotanicznego*, Kolbuszowa 19–20.07.1980, Kolbuszowa 1985, ss. 147.
- A. Paluch, *Miejsce roślin w praktykach i zwyczajach związanych ze śmiercią człowieka na wsi polskiej*, [w:] A. Paluch (red.), *Etnobotanika. Materiały z I Ogólnopolskiego Seminarium Etnobotanicznego*, Kolbuszowa 19–20.07.1980, Kolbuszowa 1985, s. 43–55.
- A. Paluch, *Pierwsze kroki uniwersyteckiego środowiska wrocławskiego w badaniach etnobotanicznych*, „Etnografia Polska” 1985, t. 29, s. 119–124.
- Z. Zegarski, *Źródła i kształt terapii roślinnej*, [w:] A. Paluch (red.), *Etnobotanika. Materiały z I Ogólnopolskiego Seminarium etnobotanicznego*, Kolbuszowa, 19–20.07.1980, Kolbuszowa 1985, s. 9–24.

1986

- I. Arabas, *Leki roślinne w „Dzielach wszystkich” Oskara Kolberga*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 1, *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*, Warszawa 1986, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 91–161.
- B. Kuźnicka, *Etnomedycyna i etnofarmacja – zarys problematyki badawczej*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 1, *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*, Warszawa 1986, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 11–21(24).
- B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 1, *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*, Warszawa 1986, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 353.
- U. Miernicka, *Rośliny w lecznictwie i wierzeniach ludowych na podstawie czasopisma „Lud” w latach 1895–1939*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 1, *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*, Warszawa 1986, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 162–283.
- J. Pieczonka, *Rośliny dziko rosnące stosowane przez Lasowiaków w leczeniu zwierząt domowych*, „Materiały z Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku” 1986, t. 29, s. 91–99.

- L. Wajda-Adamczykowa, *Nazwa janowiec i jej synonimy*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie, Prace Językoznawcze” 1986, t. 5(104), s. 93–109.

1987

- I. Kabat, *Etnobotanika*, [w:] Z. Staszczak (red.), *Słownik etnologiczny*, Warszawa, Poznań 1987, PWN, s. 84–86.
- E. Kamińska, *Ziołoznawstwo i ziołolecznictwo w publikacjach etnograficznych Elizy Orzeszkowej*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 1, *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*, Warszawa 1987, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 25–88.
- J. Nowak, K. Nowak, *Nazewnictwo ludowe niektórych roślin w Żywieckiem (wg zapisu gwarowego z Grojca)*, „Karta Groni” 1985 (1987), t. 13, s. 145–155.
- L. J. Pelka, *Polska demonologia ludowa*, Warszawa 1987, Iskry, ss. 236.

1988

- J. Jastrzębski, *Tradycje ludowego lecznictwa zwierząt*, „Wiadomości Zielarskie” 1988, t. 30(11), s. 19–20.
- A. Paluch, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej*, wyd. 2, Wrocław 1988, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego ss. 263, wyd. 1: „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1984, t. 752, Wrocław, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 353.

1989

- L. M. Czyż, *Ziołolecznictwo ludowe Lasowiaków, Rzeszowiaków i Podgórzan – na podstawie materiałów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 161–166.
- L. M. Czyż, *Ziołolecznictwo ludowe Rzeszowszczyzny*, „Wiadomości Zielarskie” 1989, t. 31(2), s. 14–15.
- J. Jastrzębski, *Tradycje lecznictwa ludowego zwierząt*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 168–171.
- H. Kapeluś, *Miejsce i rola roślin leczniczych w polskim folklorze*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności*

- w *dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 53–54.
- M. Kluk, *Symbolika roślin leczniczych w malarstwie europejskim czasów nowożytnych. Na przykładzie „Madonny Medici” Luca Signorellego*, B. Kuźnicka. (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 84–87.
- B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 197.
- B. Kuźnicka, *Znaczenie etnofarmacji i etnofarmakologii w świetle badań historycznych*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 5–16.
- Z. Libera, *Magiczne sposoby pozyskiwania roślin*, [w:] B. Kuźnicka, *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 154–159.
- A. Paluch, *Roślina w badaniach etnologicznych*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 143–152.
- A. Paluch, *Zerwij ziele z dziewięciu miedz... Ziołolecznictwo ludowe w Polsce w XIX i na początku XX wieku*, Warszawa-Wrocław 1989, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, ss. 166.
- Z. Półtorak, *Lecznictwo ludowe rodzimej ludności Opolszczyzny*, Opole 1989, ss. 151.
- D. Tylkowa, *Medycyna ludowa w kulturze wsi Karpat polskich: tradycja i współczesność*, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1989, t. 42, ss. 130.
- J. Tyszkiewicz, *Ubóstwo leków naturalnych stosowanych przez Tatarów Litewsko-polskich i przyczyny tego zjawiska*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 173–176.
- L. Wajda-Adamczykowa, *Nazwy roślin leczniczych*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Warszawa 1989, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 69–82.

1990

- A. Spólnik, *Nazwy polskich roślin do XVIII w.*, Wrocław 1990, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, ss. 136.

1992

- I. Arabas, *Z historii używania maku w Polsce*, [w:] T. L. Chruściel (red.), *Raport o maku (Papaver somniferum L.)*, Warszawa 1992, Komisja Zapobiegania Narkomanii. Zespół Ekspertyzy Makowej, s. 102–106.
- I. Sikora, *Przyroda i wyobrażenia: o symbolice roślinnej w poezji Młodej Polski*, Wrocław 1992, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 181.

1993

- E. Bokszański, T. Tereszczuk, *Lekoznawstwo Huculów, Łemków i Bojków – mieszkańców Ukraińskich Karpat*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 3, *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 143–149.
- W. Budziszewska, *Z góralskich nazw roślin (na tle porównawczym)*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 87–97.
- L. M. Czyż, *Bukiety zielne, poświęcone w dniu Matki Boskiej Zielnej*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 3, *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 137–140.
- L. M. Czyż, B. Wysakowska, *Zioloznawstwo regionu rzeszowskiego w badaniach F. Kotuli*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 3, *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 83–117.
- K. Handke, *Polskie nazewnictwo botaniczne oczami językoznawcy*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 11–23.
- B. Kuźnicka, *Historia leków naturalnych*, t. 3, *Zioloznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 168.
- B. Kuźnicka, *Historia leków naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 147.
- P. Köhler, *Ankieta Józefa Rostafińskiego z 1883 roku dotycząca ludowego nazewnictwa i użytkowania roślin w Polsce*, „*Analecta*” 1993, t. 2(2), s. 89–119.

- P. Köhler, *Nazewnictwo i użytkowanie roślin leczniczych na ziemiach polskich w XIX w. na podstawie ankiety J. Rostańskiego*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 61–85.
- P. Köhler, *Ziołolecznictwo na Rzeszowszczyźnie w XIX w. w świetle ankiety J. Rostańskiego*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 3, *Ziołoznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 119–123.
- Z. Libera, A. Paluch, *Lasowiacki zielnik*, Kolbuszowa 1993, Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy, ss. 152.
- P. Michajłow, *Ludowe nazwy roślin i ich lecznicze zastosowanie u Poleszuków Zachodnich*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 99–119.
- Z. Radwańska-Paryska, *Słownik gwarowy góralskich nazw roślin z Tatr i Podtatrza*, Zakopane 1992, Tatrzński Park Narodowy, ss. 103.
- K. Ruszel, *Funkcje lecznictwa ludowego w kulturze wsi rzeszowskiej w XIX i XX wieku*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 3, *Ziołoznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 61–67.
- A. Spólnik, *Nazwy roślinnych afrodyzjaków w staropolskich herbarzach*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 51–59.
- A. Targońska, *Aromatyczne rośliny zielne i ich zastosowanie w ludowych strojach dziewczęcych*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 3, *Ziołoznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 69–81.
- L. Wajda-Adamczykowa, *Stan badań nad nazwami roślin polskich*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 41–49.
- A. Zemanek, *Średniowieczne źródła do dziejów botaniki i ziołoznawstwa w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej oraz Biblioteki Kapituły Krakowskiej na Wawelu*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 25–39.

1994

- J. Olędzki, *Filodzoön. Ciesząca się życiem albo ogławianie. Kultura wierzby*, „Konteksty: polska sztuka ludowa, antropologia kultury, etnografia, sztuka” 1994 (3–4) 1994, s. 90–99.
- A. Spólnik, *Funkcja roślin w wybranych utworach E. Orzeszkowej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. KEN w Krakowie. Prace Językoznawcze” 1994, t. 8, s. 239–243.
- E. Umińska, *Rośliny w wiedzy i wierzeniach ludowych*, „Konteksty: polska sztuka ludowa, antropologia kultury, etnografia, sztuka” 1994, t. 3–4, s. 100–112.

1995

- B. Ciesielska-Szynał, *Dekoracje kwiatowe trasy procesji Bożego Ciała w Spicimierzu*, „Sieradzkie Roczniki Muzealne” 1995/1996, t. 10, s. 31–40.
- E. Kłoszewska, *Użytkowanie dziko rosnących roślin przez ludność wiejską z okolic Puszczy Knyszyńskiej*, [w:] A. Czerwiński (red.), *Puszcza Knyszyńska. Monografia przyrodnicza*, Supraśl 1995, Zespół Parków Krajobrazowych, s. 421–430.
- Z. Libera, *Medycyna ludowa: chłopski rozsądek czy gminna fantazja?*, Wrocław 1995, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 295.
- M. Marczevska, *Osika w ludowym językowym obrazie świata*, „Etnolingwistyka” 1995, t. 7, s. 97–115.

1996

- M. Bem, *Medycyna ludowa – czyli o skutecznych sposobach leczenia domowym sposobem*, „Zeszyty Muzealne” 1996, t. 4, s. 61–68.
- J. Bohdanowicz, *Pożywienie*, [w:] J. Bohdanowicz (red.), *Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego*, t. 3, *Pożywienie i sprzęty z nim związane*, Wrocław 1996, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 7–71.
- K. Górny, *Jeszcze raz o medycynie ludowej: (refleksje z badań terenowych w okolicach Włodawy)*, „Zeszyty Muzealne” 1996, Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego we Włodawie, t. 5, s. 51–54.
- J. Jeszke, *Lecznictwo ludowe w Wielkopolsce w XIX i XX wieku. Czynniki i kierunki przemian*, Wrocław 1996, Arboretum, ss. 129.
- P. Kowalski, *Wianki i wieńce: próba rekonstrukcji znaczeń*, „Zeszyty Naukowe. Folklorystyka” 1996, t. 2, Uniwersytet Opolski, s. 77–85.
- P. Köhler, *Rośliny poświęcone kultowi Maryi w zielniku Seweryna Udzieli*, [w:] A. Spiss (red.), *Orędowniczko Nasza. Kult Matki Boskiej w Polskiej Kulturze Ludowej*,

Kraków 1996, Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Oddział w Krakowie, ss. 157.

1997

- M. Adamiec, *Herbarium Zbigniewa Herberta*, [w:] A. Martuszevska (red.), *Literacka symbolika roślin: praca zbiorowa*, Gdańsk 1997, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, s. 187–200.
- A. Aleksandrowicz, *Cedr jako literackie drzewo kultowe*, [w:] A. Martuszevska (red.), *Literacka symbolika roślin: praca zbiorowa*, Gdańsk 1997, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, s. 85–100.
- A. M. Bauer, *Tajemna moc kwiatów*, „Topos” 1997, t. 5/6, s. 91–94.
- B. Cieszyńska, *Drzewo żywota – owoc poznania. Z zagadnień staropolskiej symboliki owocu*, [w:] A. Martuszevska (red.), *Literacka symbolika roślin: praca zbiorowa*, Gdańsk 1997, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 231.
- J. Kolbuszewski, *Literacko-florystyczne osobliwości*, [w:] A. Martuszevska (red.) *Literacka symbolika roślin: praca zbiorowa*, Gdańsk 1997, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, s. 23–36.
- A. Martuszevska (red.), *Literacka symbolika roślin*, Gdańsk 1997, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 231.
- A. Spólnik, *Z historii i geografii nazw roślin: (na przykładzie „Nad Niemnem” Elżby Orzeszkowej)*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. KEN w Krakowie. Prace Językoznawcze” 1997, t. 9, s. 239–248.
- A. Stoff, *Problematyka teoretyczna funkcjonowania motywów roślinnych w utworach literackich*, [w:] A. Martuszevska (red.), *Literacka symbolika roślin: praca zbiorowa*, Gdańsk 1997, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, s. 9–22.

1998

- M. Brzuskowska, *Świat roślin w kulturze wsi dorzecza Górnego Wieprza*, Zamość 1998, Muzeum, ss. 22.
- J. J. Kopeć, *Błogosławieństwo ziół i kwiatów w uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny*, Lublin, „Roczniki Teologiczne” 1998, t. 8, s. 393–401.
- J. Ławinska-Tyszkowska, *Teokrytowa botanika*, [w:] Z. Głombiowska (red.), *Cognosce-re Causas, Człowiek a natura w cywilizacji starożytnej Grecji i Rzymu*, „Studia Classica et Neolatina” t. 3, Gdańsk 1998, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, s. 59–65.
- M. Marczevska, *Dąb – drzewo zmarłych: (z rozważań nad językowo-kulturowym obrazem dębu)*, „Etnolingwistyka” 1998, t. 9/10, s. 121–134.

- J. Piotrowski, *Mandragora w kulturze i w języku polskim*, „Literatura Ludowa” 1998, t. 3, s. 31–34.
- E. Rogowska, *Kaszubskie nazwy roślin uprawnych*, Gdańsk 1998, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 194.
- M. Wróbel, *Rośliny afrykańskie u Strabona*, [w:] Z. Głombiowska (red.), *Cognoscere Causas, Człowiek a natura w cywilizacji starożytnej Grecji i Rzymu*, „Studia Classica et Neolatina” t. 3, Gdańsk 1998, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, s. 197–201.

1999

- B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 5, *Materia pharmaceutica*, Warszawa 1999, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 196.
- B. Kuźnicka, *Rodowód i ewolucja etnobotaniki farmaceutycznej*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 5, *Materia pharmaceutica*, Warszawa 1999, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 15–21.
- M. Marczevska, *Wierzba – drzewo diabelskie: (z rozważań nad ludowym językowym obrazem drzewa)*, „Kieleckie Studia Filologiczne” 1999, t. 13, s. 59–79.
- M. Paprota, *Współczesne obrzędy pogrzebowe i formy pamięci o zmarłych w Piszcu*, [w:] „Znad Pisy” 1999, t. 8, s. 185–195.
- K. Romańska, *Etnofarmacja i etnomedycyna na łamach czasopisma „Lud” w latach 1946–1986*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 5, *Materia pharmaceutica*, Warszawa 1999, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 136–171.
- E. Szot-Radziszewska, *Roślina w etnograficznych publikacjach W. Siarkowskiego*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 5, *Materia pharmaceutica*, Warszawa 1999, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 106–125.
- A. Trojanowska, *Z badań nad stosowaniem grzybów w lecznictwie ludowym XIX wieku*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 5, *Materia pharmaceutica*, Warszawa 1999, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 128–134.
- B. Wysakowska, *Cannabis sp. w polskich źródłach archeobotanicznych*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 5, *Materia pharmaceutica*, Warszawa 1999, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 25–32.

2000

- J. Dolatowski, *Oglawiane wierzby*, „Rocznik Dendrologiczny” 2000, t. 48, s. 191–195.
- M. Lipok-Bierwiałczonek, *Drzewa domowe*, „Śląsk” 2000, t. 7, s. 28–30.

- E. Szot-Radziszewska, *O boskim pochodzeniu mocy roślin oraz praktykach magicznych z tym związanych* [fragm.], „Kielecka Teka Skansenowska” 2000, t. 1, s. 71–100.
- E. Szot-Radziszewska, *Sekrety ziół. Wiedza ludowa, magia, obrzędy, leczenie*, Warszawa 2005, Wyd. Trio, ss. 279.
- A. Zemanek, „Zielnik czarodziejski” i inne prace etnobotaniczne, [w:] A. Zemanek (red.), *Józef Rostafiński botanik i humanista*, Kraków 2000, PAU, „Komisja Hist. Nauki. Monografie.” t. 1, s. 200–211.
- T. Żurkowska, *Roślinność zapomnianych mazurskich cmentarzy – symbolika i wierzenia ludowe*, „Znad Pisy” 2000, nr 9, s. 158–165.

2001

- A. Będkowska-Kopczyk, *Metaforyka roślinna w języku słoweńskim i jej podstawy konceptualne (na tle metaforyki polskiej)*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 149–158.
- I. Biernacka-Ligieża, *Ładne kwiatki współczesnej polszczyzny*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 245–256.
- A. B. Burzyńska, J. Kamieniecki, *Zioło – trawa – łąka. Kilka uwag w świetle faktów z języka i kultury*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 213–223.
- E. Ciesielska, *Motywy roślinne w poezji Jana Twardowskiego*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 193–197.
- K. Data, D. Janeczko, *Świat roślin w twórczości Jana Kochanowskiego*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 159–167.
- A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 281.
- A. Dąbrowska, *Złota dziewanna i biodra brzozone. Nazwy roślin w polskim słownictwie erotycznym (na materiale poetyckim)*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 27–49.
- G. Habrajska, *Funkcjonowanie nazw roślin w potocznej polszczyźnie*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 207–212.

- J. Ignatowicz-Skowrońska, *Motywy roślinne w slangu młodzieżowym i żargonie przestępczym*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 231–244.
- I. Jaguś, *Lecznictwo ludowe w Polsce w XX wieku – czynniki i kierunek przemian*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio I*” 2001, t. 26(13), s. 175–187.
- J. Kowalikowa, *Świat roślin w przysłowiaach koreańskich*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 139–147.
- A. Krawczyk-Tyrpa, *Kwiat i kobieta*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 9–16.
- H. Kurek, *Przemiany językowe wsi (na przykładzie wybranych nazw roślin z okolic Dukli)*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 117–122.
- M. Marczevska, *Aspekty wierzeniowe w rekonstrukcji językowego obrazu drzew*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 83–98.
- A. Nowakowska, *Róża w języku i kulturze*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 17–25.
- H. Pelcowa, *Nazwy roślin w świadomości językowej ludności wiejskiej*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 99–116.
- M. Pietrzak, *Rośliny w porównaniach występujących w „Trylogii” Henryka Sienkiewicza*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 169–178.
- M. Preyzner, *Rodzaj i płeć w drzewie, czyli stosunek obrazu kategorii gramatycznej do stereotypu drzewa*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 269–281.
- S. Rzedzicka, *Roślinny świat Brunona Schulza*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 179–191.

- M. Rzeszutek, *Rośliny w szkolnym ogrodzie, czyli nazwy botaniczne w socjolekcie uczniowskim*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 225–230.
- L. Rzymowska, *Piersi fiołkami pachnące. Kwiaty w mitach i języku dawnej Grecji*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 51–66.
- H. Sojka-Masztalerz, „*Kiedy jest tylko groch w chałupie, a kapusta w kłodzie, to bieda nie dobodzie...*” *O warzywach w przysłowiaach*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 131–138.
- L. Tomczak, *Ludowe nazwy ziemniaków i ich odmiany*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 123–129.
- A. Wojciechowska-Basista, *Świat roślin w reklamie współczesnej (reklama prasowa)*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 257–267.
- J. Woronczak, *Rośliny w żywotach świętych*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 67–70.
- W. Wysoczański, *Semantyczno-kulturowa interpretacja nazw roślin (niektóre aspekty pogranicza chrześcijańsko-pogańskiego)*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 71–81.
- H. Zgólkowa, Barbara Sobczak, *Rośliny w poetyckim obrazie świata Agnieszki Osieckiej*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 199–205.

2002

- I. Jaguś, *Lecznictwo ludowe w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w.*, Kielce 2002, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, ss. 146.
- A. Lebeda, *Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego*, t. 6, *Wiedza i wierzenia ludowe*, Wrocław-Cieszyn 2002, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 375.
- M. Marczevska, *Drzewa w języku i kulturze*, Kielce 2002, Wyd. Akademii Świętokrzyskiej, ss. 247.

- A. Pacyna, *Rośliny w „Tajnej historii Mongołów”*, „Wiadomości Botaniczne” 2002, t. 3/4, s. 93–99.
- A. Spólnik, *Słownictwo roślinne w powieściach Władysława Orkana*, „Annales Academiæ Paedagogicæ Cracoviensis. Studia Linguistica” 2002, t. 1, s. 359–368
- T. Syczewski, *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia okresu Adwentu i Bożego Narodzenia w regionie nadbużańskim*, Drohiczyn 2002, Drohiczyńskie Wydawnictwo Diecezjalne, ss. 638.

2003

- M. Marczyk, *Grzyby w kulturze polskiej*, Wrocław 2003, Atla 2, ss. 166.

2004

- G. Szelągowska, *Ziemniaki w tradycyjnym pożywieniu ludowym*, „Lud” 2004, t. 88, s. 251–274.

2005

- A. Nowakowska, *Świat roślin w polskiej frazeologii*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2005, t. 2755, ss. 231.
- E. Rogowska-Cybulska, *Gwarowy obraz roślin w świetle aktywności nominacyjnej ich nazw (na przykładzie gwary wsi Wagi w powiecie łomżyńskim)*, Gdańsk 2005, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 360.
- E. Szot-Radziszewska, *Sekrety ziół. Wiedza ludowa, magia, obrzędy, leczenie*, Warszawa 2005, Wydawnictwo TRIO, ss. 279.

PRZYPISY

- ¹ C. M. Cotton, *Ethnobotany. Principles and Applications*, Chichester 1996, John Wiley & Sons, s. 2.
- ² I. Kabat, *Etnobotanika*, [w:] Z. Staszczak (red.) *Słownik etnologiczny*, Warszawa, Poznań 1987, PWN, s. 84.
- ³ Por. historię pojęcia w: I. Kabat, *Etnobotanika*, [w:] Z. Staszczak (red.) *Słownik etnologiczny*, Warszawa, Poznań 1987, PWN, s. 84–86. oraz C. M. Cotton, *Ethnobotany. Principles and Applications*, Chichester 1996, John Wiley & Sons, s. 1–18.
- ⁴ Np.: P. Gogoi, S. K. Borthakur, *Ethnic plant classification and Nomenclature of Tai Khamtis of Northeastern India*, [w:] S. K. Jain (red.), *Ethnobiology in Human Welfare*, Cambridge 1996, Deep Publications, s. 500–508.
- ⁵ A. Pieroni, *Ethnopharmacy of the ethnic Albanians (Arbëreshë) of northern Basilicata, Italy*. „Fitoterapia” 2002, t. 73, s. 217–241.

- ⁶ P. M. Guarrera, *Traditional antihelminthic, antiparasitic and repellent uses of plants in Central Italy*, „Journal of Ethnopharmacology” 1999, t. 68, s. 183–192.
- ⁷ A. Pieroni, M. E. Giusti, H. Münz, C. Lenzarini, G. Turković, A. Turković, *Ethnobotanical knowledge of the Istro-Romanians of Žejane in Croatia*, „Fitoterapia” 2003, t. 74, s. 710–719.
- ⁸ Por. A. Posern-Zieliński, *Kształtowanie się etnografii jako samodzielnej dyscypliny naukowej (do 1939 r.)*, [w:] M. Terlecka (red.), *Historia etnografii polskiej*, Wrocław 1973, s. 29–113. Intelktualiści Oświecenia upatrywali w kulturze ludowej reliktyw kulturowych, żywiąc nadzieję na możliwość rekonstrukcji okresu przedchrześcijańskiego, według A. Posern-Zielińskiego początek etnografii to: „[...] wysiłki organizacyjne zmierzające do ujęcia zbieractwa twórczości ludowej w ramy naukowej działalności” s. 31; ale też: „warunki porozbiorowe wyznaczyły polskiej nauce nowe cele i zadania, a mianowicie – podtrzymywanie ducha i tradycji narodowej” s. 42. Źródeł narodowej tradycji dopatrywano się w „ludzie”, co dobrze wpasowało się w idee romantyczne.
- ⁹ <http://www.rbgekew.org.uk/peopleplants/handbook/handbook1/international.htm>”initiative
- ¹⁰ <http://www.mynetcologne.de/~nc-pieronan2/>
- ¹¹ Opisy oraz odsyłacze do stron internetowych takich przedsięwzięć można znaleźć na stronach internetowych Royal Botanic Gardens w Kew: www.rbgekew.org.uk
- ¹² <http://www.rbgekew.org.uk/ethnomedica/index.html>
- ¹³ <http://rbg-web2.rbge.org.uk/celtica/fc.htm>
- ¹⁴ Raport na ten temat dostępny jest na stronie <http://www.rbgekew.org.uk/scihort/commusesreport.pdf>
- ¹⁵ C. M. Cotton, *Ethnobotany. Principles and Applications*, Chichester 1996, ss. 424.
- ¹⁶ G. J. Martin, *Ethnobotany. A Methods Manual*, London 2004, Erthscan, ss. 268; dłuższą listę podstawowej literatury można odnaleźć na stronie: <http://www.rbgekew.org.uk/scihort/ecbot/ecbot-reading.html>, niestety poza kilkoma wyjątkami są to pozycje zupełnie niedostępne w polskich bibliotekach.
- ¹⁷ A. Kowalska-Lewicka, *Etnobotanika*, „Etnografia Polska” 1964, t. 8, s. 207–214.
- ¹⁸ A. Towle, *The ethnobotany of pre-columbian Peru*, New York 1961, ss. 180 oraz M. Hensłowa, *Rośliny dziko rosnące w kulturze ludu polskiego*, „Archiwum Etnograficzne” 1962, nr 25, ss. 90 – por. A. Kowalska-Lewicka *Etnobotanika*, „Etnografia Polska” 1964, t. 8, s. 207–214.
- ¹⁹ A. Paluch, *Etnobotanika. Materiały z I Ogólnopolskiego Seminarium Etnobotanicznego, Kolbuszowa 19–20 VII 1980*, Kolbuszowa 1985, ss. 147.
- ²⁰ I. Kabat, *Etnobotanika*, [w:] Z. Staszczak (red.), *Słownik etnologiczny*, Warszawa-Poznań 1987, PWN, s. 84–86.
- ²¹ Np. w serii „Historia leków naturalnych” pod redakcją Barbary Kuźnickiej.
- ²² M. Brzuskowska, *Świat roślin w kulturze wsi dorzecza Górnego Wieprza*, Zamość 1998, Muzeum, ss. 22.
- ²³ Por.: M. Hensłowa, *Wiedza ludowa o bożym drzewku, bylicy i piołunie*, „Slavia Antiqua” 1972, t. 19, s. 81–168; A. Paluch, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 752, Wrocław 1984, ss. 353; A. Paluch, *Etnobotanika. Materiały z I Ogólnopolskiego Seminarium Etnobotanicznego, Kolbuszowa 19–20 VII 1980*, Kolbuszowa 1985, ss. 147.
- ²⁴ A. Posern-Zieliński 1973, dz. cyt., s. 51.
- ²⁵ A. Posern-Zieliński 1973, dz. cyt., s. 78.
- ²⁶ A. Posern-Zieliński 1973, dz. cyt., s. 42.
- ²⁷ J. Rostański, *O naukowym znaczeniu nazw roślinnych i potrzebie ich zbierania*, „Czas” 1883, nr 156, s. 1, kilka innych publikacji prasowych.

- ²⁸ P. Köhler, *Ankieta Józefa Rostafińskiego z 1883 roku dotycząca ludowego nazewnictwa i użytkowania roślin w Polsce*, „Analecta” 1993, t. 2 (2), s. 89–119; P. Köhler, *Nazewnictwo i użytkowanie roślin leczniczych na ziemiach polskich w XIX w. na podstawie ankiety J. Rostafińskiego*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia Leków Naturalnych*, t. 4, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Warszawa 1993, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 61–85.
- ²⁹ J. Rostafiński, *Zielnik czarodziejski to jest zbiór przesądów o roślinach*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1895, t. 18, s. 1–191.
- ³⁰ E. Orzeszkowa, *Ludzie i kwiaty nad Niemnem*, „Wisła” 1888, t. 2, s. 1–15.
- ³¹ Zob. E. Kamińska, *Zioloznawstwo i ziołolecznictwo w publikacjach etnograficznych Elizy Orzeszkowej*, [w:] B. Kuźnicka (red.), *Historia leków naturalnych*, t. 1, *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*, Warszawa 1987, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 25–88.
- ³² E. Majewski, *Pochodzenie maku (Papaver somniferum L.) i jego nazwisk*, „Wisła” 1903, t. 17, s. 41–70.
- ³³ K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, t. 1, *Kultura materialna*, Warszawa 1967, Książka i wiedza, wyd. 2, ss. 745; K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, t. 2, *Kultura duchowa*, wyd. 2, Warszawa 1967, Książka i Wiedza, cz. 1, ss. 745, cz. 2, ss. 1111.
- ³⁴ S. Udziela, *Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego*, „Lud” 1931, t. 30, s. 36–75.
- ³⁵ H. Biegeleisen, *Lecznictwo ludu polskiego*, Kraków 1929, Prace Komisji Etnograficznej PAU, ss. 406.
- ³⁶ A. Chętnik, *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe*, Kraków 1936, PAU, ss. 134.
- ³⁷ A. Chętnik, *Jałowiec w życiu, obrzędach i wierzeniach ludu polskiego*, „Ziemia” 1928, t. 17, s. 219–221.
- ³⁸ S. Benetowa, *Konopie w wierzeniach i zwyczajach ludowych*, Warszawa 1936, ss. 49.
- ³⁹ A. Fischer, *Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego*, „Lud” 1937, t. 35, s. 60–76.
- ⁴⁰ W. Szafer, *Kilka uwag o tzw. mannie*, „Orli Lot” 1925, t. 6 (2–3), s. 35–36.
- ⁴¹ W. Szafer, *Polichromia roślinna w ołtarzu Wita Stwosza*, „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” 1932, t. 11, s. 33–43.
- ⁴² A. Maurizio, *Pożywienie roślinne i rolnictwo w rozwoju dziejowym*, Warszawa 1926, Kasa Mianowskiego, ss. 409.
- ⁴³ por. A. Paluch, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej*, wyd. 2, Wrocław 1988, s. 12–13.
- ⁴⁴ W. Jostowa, *Tradycyjne pożywienie ludności Podhala*, „Lud” 1954, t. 41, s. 701–722; *Pożywienie pasterzy*, [w:] W. Antoniewicz (red.), *Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala*, Wrocław 1967, t. 7, s. 19–44; *Pożywienie pasterzy na polskiej Orawie*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 117–126.
- ⁴⁵ M. Gotkiewicz, *O dawnych olejkarzach z Karpat i Sudetów*, „Przegląd Zielarski” 1949, t. 5(6–7), s. 100–103.
- ⁴⁶ Z. Biały, *Ludowa wiedza o drzewach i drewnie w niektórych regionach Polski*, „Etnografia Polska” 1959, t. 2, s. 372–400.
- ⁴⁷ D. Mikołajczykowa, *Pożywienie w Klonowej*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego, Seria Etnograficzna” 1960, t. 3, s. 175–182.
- ⁴⁸ J. Jarzębowski, *Lecznictwo ludowe w Załęczu Wielkim*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Etnograficzna” 1961, t. 5, s. 135–164.
- ⁴⁹ M. Hensłowa, *Rośliny dziko rosnące w kulturze ludu polskiego (Chaenopodium, Atriplex, Urtica, Rumex, Sambucus)*, „Archiwum Etnograficzne” 1962, t. 25, Wrocław, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, ss. 90.

- ⁵⁰ M. Henslowa, *Wiedza ludowa o bożym drzewku, bylicy i piołunie*, „Slavia Antiqua” 1972, t. 19, s. 81–168.
- ⁵¹ M. Henslowa, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach. I. Hypericum perforatum L. – Dziurawiec zwyczajny*, „Slavia Antiqua” 1976, t. 23, s. 229–251.
- ⁵² M. Henslowa, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach. II. Thymus serpyllum L. – Macierzanka piaskowa, III. Ruta graveolens L. – Ruta zwyczajna*, „Slavia Antiqua” 1977, t. 24, s. 163–212.
- ⁵³ A. Kowalska-Lewicka, *Etnobotanika*, „Etnografia Polska” 1964, t. 8, s. 207–214.
- ⁵⁴ A. Paluch, *Pierwsze kroki uniwersyteckiego środowiska wrocławskiego w badaniach etnobotanicznych*, „Etnografia Polska” 1985, t. 29, s. 119–124.
- ⁵⁵ J. Dekowski, *Pożywienie ludu radomszczańskiego*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Etnograficzna” 1963, nr 7, s. 103–127; *Kaszarze stobieccy, brzeźnicy i działoszyńscy*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Etnograficzna” 1963, nr 7, s. 129–148; *Z badań nad żywieniem ludu łęczyckiego*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Etnograficzna”, nr 8, s. 185–197; *Z badań nad żywieniem ludu łowickiego (1880–1939)*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Etnograficzna” 1968, nr 12, ss. 245.
- ⁵⁶ Z. Szromba, *Konsumpcja spożywcza*, [w:] M. Gładysz (red.), *Stare i Nowe Siołkowice*, cz. 1, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1963, t. 8, s. 131–176; *Zbieranie i użytkowanie płodów naturalnych*, [w:] M. Gładysz (red.), *Stare i Nowe Siołkowice*, cz. 2, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1966, t. 12, s. 147–159.
- ⁵⁷ A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, ss. 320.
- ⁵⁸ A. Paluch, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1984, nr 752, ss. 353; A. Paluch (red.), *Etnobotanika. Materiały z I Ogólnopolskiego Seminarium Etnobotanicznego*, Kolbuszowa 19–20 VII 1980, Kolbuszowa 1985, ss. 147.
- ⁵⁹ B. Kuźnicka (red.) „Historia Leków Naturalnych”, t. 1, Warszawa 1986, *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 353; t. 2, Warszawa 1989, „Historia leków naturalnych”, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 197; t. 3, Warszawa 1993, „Historia leków naturalnych”, *Ziołoznawstwo w dawnej i współczesnej kulturze Rzeszowszczyzny*, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 168; t. 4, Warszawa 1993, „Historia leków naturalnych”, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 147; t. 5, Warszawa 1999, „Historia leków naturalnych”, *Materia pharmaceutica*, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, ss. 196.
- ⁶⁰ J. Gajek (red.), *Polski Atlas Etnograficzny*, t. 1, 1964; t. 2, 1965; t. 3, 1967, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- ⁶¹ A. Lebeda, *Wiedza i wierzenia ludowe*, „Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego” 2002, t. 6, ss. 375.
- ⁶² Barbara Kuźnicka, Anna Trojanowska, Beata Wysakowska (etnofarmacja) – Instytut Historii Nauki PAN, Mirosław Marczyk – Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej UWr, Danuta Tylkowa – Instytut Etnologii i Archeologii PAN, Zbigniew Libera – Instytut Etnologii i Antropologii Kultury UJ; Iwona Kołodziejska-Degórska, Mariola Kukier-Wyrwicka, Dariusz Wyrwicki – Ogród Botaniczny UW, Elżbieta Szot-Radziszewska – Muzeum Wsi Kieleckiej, Piotr Klepacki – Muzeum Botaniczne i Pracownia Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej, Ogród Botaniczny UJ.
- ⁶³ M. Marczyk, *Grzyby w kulturze polskiej*, Wrocław 2003, Atla 2, ss. 166.

- ⁶⁴ Por. Z. Libera, *Medycyna ludowa: chłopski rozsądek czy gminna fantazja*, Wrocław 1995, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 7–13, a także: A. Paluch, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej*, wyd. 2, Wrocław 1988, s. 15.
- ⁶⁵ Z. Libera, *Magiczne sposoby pozyskiwania roślin*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia Leków Naturalnych* 1989, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 154–159.
- ⁶⁶ Por. A. Paluch 1988, *dz. cyt.*, s. 221
- ⁶⁷ Np. „Wisła”, „Lud”, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” oraz w czasopismach krajoznawczych, regionalnych, botanicznych i in., por. rozdz. Bibliografia.
- ⁶⁸ Zob. rozdział *Początki zainteresowań użytkowaniem roślin – do połowy XIX w.*
- ⁶⁹ Z. Miłkowski, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1896, t. 10, s. 121–123.
- ⁷⁰ M. Cisek, *Z Augustowskiego*, „Wisła” 1894, t. 4, s. 806–809.
- ⁷¹ J. Pelczyński, *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 667–669; *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1892, t. 6, s. 911–916; *Lecznictwo ludowe*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 165–166.
- ⁷² Por. A. Paluch, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej* 1988, *dz. cyt.*, s. 12.
- ⁷³ H. Biegeleisen, *Lecznictwo ludu polskiego*, „Prace Komisji Etnograficznej PAU” 1929, ss. 406.
- ⁷⁴ J. Muszyński, *Ludowe zioła lecznicze na Śląsku Cieszyńskim*, „Wiadomości Zielarskie” 1937, t. 5 (2), s. 40–46.
- ⁷⁵ W. Białek, *Zioła lecznicze*, „Orli Lot” 1930, t. 9 (10), s. 170–171.
- ⁷⁶ F. Gawełek, *Przesady, zabobony, środki lecznicze i wiara ludu w Radłowie w powiecie brzeskim*, „Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne 1910, t. 11, s. 47–106.
- ⁷⁷ Z. Libera, *Magiczne sposoby pozyskiwania roślin*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia Leków Naturalnych*, t. 2, *Natura i kultura – współzależności w dziejach lekoznawstwa*, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Warszawa 1989, s. 158.
- ⁷⁸ Por. L. Stomma, *Antropologia kultury wsi polskiej XIX w. oraz wybrane eseje*, Łódź 2002, Piotr Dopierała, ss. 383.
- ⁷⁹ S. Udziela, *Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego*, „Lud” 1931, t. 30, s. 36–75.
- ⁸⁰ J. Burszta, *Lecznictwo ludowe*, [w:] J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 3, Poznań 1967, Wyd. Poznańskie, s. 393–436.
- ⁸¹ B. Olszowy, D. Tylkowa, *Z zagadnień medycyny ludowej w Karpatach*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1968, t. 3, s. 181–186.
- ⁸² S. Szychowska-Boebel, *Lecznictwo ludowe na Kujawach*, Toruń 1972, Muzeum Etnograficzne w Toruniu, ss. 149.
- ⁸³ A. Paluch, *Świat roślin w praktykach leczniczych wsi polskiej*, 1988, *dz. cyt.*, ss. 353.
- ⁸⁴ Z. Libera, A. Paluch, *Lasowiacki zielnik*, Kolbuszowa 1993, Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy, ss. 12.
- ⁸⁵ Z. Libera, *Medycyna ludowa. Chłopski rozsądek czy gminna fantazja?*, Wrocław 1995, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 295.
- ⁸⁶ D. Tylkowa, *Medycyna ludowa w kulturze Karpat polskich: tradycja i współczesność*, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1989, t. 42, ss. 130.
- ⁸⁷ E. Szot-Radziszewska, *Sekrety ziół. Wiedza ludowa, magia, obrzędy, leczenie*, Warszawa 2005, Wydawnictwo TRIO, ss. 279.
- ⁸⁸ Por. Z. Szromba-Rysowa, *Rozwój etnograficznych zainteresowań pożywieniem ludności wiejskiej w Polsce*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 47–52.
- ⁸⁹ B. Peltyn, *O pożywieniu polskiej ludności włościańskiej (Warszawskie i Kaliskie)*, „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 1895, t. 91(1), s. 97–127; (2), s. 346–366; W. Moraczewski, *Sprawa odżywiania ludu w Polsce*, „Wieś i Państwo” 1939, s. 321–328 (część I), 408–415 (część II).

- ⁹⁰ W. Sarna, *Pożywienie i napoje*, [w:] Wł. Sarna, *Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym*, Przemyśl 1898, s. 72–80.
- ⁹¹ J. Motyka, *Manna*, „Kurier Literacko Naukowy. Dodatek do Ilustrowanego Kuriera Codziennego” 1928, t. 5(15), s. 6–7.
- ⁹² Moszyński K., *Kultura ludowa Słowian*, t. 1, Kraków 1929, s. 224 – 278.
- ⁹³ A. Chętnik, *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe*, Kraków 1936, PAU, ss. 134.
- ⁹⁴ A. Maurizio, *Pożywienie roślinne i rolnictwo w rozwoju dziejowym*, Warszawa 1926, Kasa Mianowskiego, ss. 409.
- ⁹⁵ W. Jostowa, *Z życia góralskiej biedoty w XIX w.*, „Wierchy” 1953, t. 20, s. 117–122; W. Jostowa, *Pożywienie pasterzy, zbójników i myśliwych tatrzańskich*, „Wiedza i Życie” 1954, t. 21(2), s. 96–98; W. Jostowa, *Tradycyjne pożywienie ludności Podhala*, „Lud” 1954, t. 41, s. 701–722; W. Jostowa, *Pożywienie pasterzy*, [w:] W. Antoniewicz (red.), *Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala*, t. 7, *Życie i folklor pasterzy*, Wrocław 1967, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 19–44.
- ⁹⁶ J. P. Dekowski, *Las w życiu Borusów Sieradzkich*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna” 1960, t. 3, s. 139–174; J. P. Dekowski, *Kaszarze stobieccy, brzeźnicy i działoszyńscy*, „Prace i Materiały Muzeum Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna 1963, t. 7, s. 129–148; J. P. Dekowski, *Pożywienie ludu radoszczańskiego*, „Prace i Materiały Muzeum Etnograficznego w Łodzi”, Seria etnograficzna 1963, t. 7, s. 103–127; J. P. Dekowski, *Z badań nad pożywieniem ludu łączyckiego*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Etnograficzna 1964, t. 8, s. 185–197; J. P. Dekowski, *Z badań nad pożywieniem ludu łowickiego (1880–1939)*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna” 1968, t. 12, ss. 245; J. P. Dekowski, *Rośliny dziko rosnące w tradycyjnym pożywieniu chłopów kozienieckich*, [w:] A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, s. 247–256.
- ⁹⁷ K. Marczakowa, *Pożywienie*, [w:] R. Reinfuss (red.), *Monografia powiatu myślenickiego*, t. 2, *Kultura ludowa*, Kraków 1970, s. 213–232.
- ⁹⁸ B. Michałakówna, *Pożywienie*, [w:] J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 2, Poznań 1964, s. 401–446.
- ⁹⁹ A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, ss. 320.
- ¹⁰⁰ J. Bohdanowicz (red.), *Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego*, t. 3, *Pożywienie i sprzęty z nim związane*, Wrocław 1996, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, ss. 272.
- ¹⁰¹ J. Bohdanowicz, *Pożywienie*, [w:] J. Bohdanowicz (red.), *Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego*, t. 3, *Pożywienie i sprzęty z nim związane*, Wrocław 1996, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 7–71.
- ¹⁰² W *Komentarzu do Atlasu Etnograficznego Polski* w artykule J. Bohdanowicza *Pożywienie* znajduje się osobny podrozdział: *Zbieractwo – pożywienie głodowe* (s.10 – 21), jednak w całej książce przeważają teksty o narzędziach (tytuły: *Czerpaki zgrzeblowate do zbierania jagód; Stępy, Żarna, Maślnice; Naczynia klepkowe do czerpania i noszenia wody, Łyżniki, Reliktowe występowanie krzesiw*).
- ¹⁰³ A. Chętnik, *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe*, Kraków 1936, PAU, ss. 134; por. też: W. Jostowa, *Z życia góralskiej biedoty w XIX w.*, „Wierchy” 1953, t. 20, s. 117–122; W. Jostowa, *Tradycyjne pożywienie ludności Podhala*, „Lud” 1954, t. 41, s. 701–722; L. Malicki, *Zbieractwo roślin i produktów dzikich na Pomorzu*, „Literary” 1971, t. 10, nr 9, s.14–16; J. Kantor, *Czarny Dunajec. Monografia etnograficzna*, „Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne” 1907, t. 9, s. 50–229; i in.

- ¹⁰⁴ A. Kowalska-Lewicka (red.), *Pożywienie ludności wiejskiej*, Kraków 1973, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, ss. 320.
- ¹⁰⁵ Z. Szromba-Rysowa, *Zbieranie i użytkowanie płodów naturalnych*, [w:] M. Gładysz, *Stare i Nowe Siołkowice*, cz. 2, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1966, t. 12, s. 147–159.
- ¹⁰⁶ W. Szafer, *Kilka uwag o tzw. mannie*, „Orli Lot”, 1925, t. 6(2–3), s. 35–36.
- ¹⁰⁷ L. Malicki, *Zbiactwo roślin i produktów dzikich na Pomorzu*, „Literary” 1971, t. 10(9), s. 14–16.
- ¹⁰⁸ por. E. Umińska, *Rośliny w wiedzy i wierzeniach ludowych*, „Konteksty: polska sztuka ludowa, antropologia kultury, etnografia, sztuka” 1994, t. 3–4, s. 100–112.
- ¹⁰⁹ np. A. Gruszecki, *O znaczeniu świata roślinnego w podaniach i w poezji ludu polskiego*, „Biblioteka Warszawska” 1877, t. 3, s. 426–454; t. 4, s. 391–416; L. Hodoly, *Mały przyczynek do wierzeń i podań ludowych o zwierzętach i roślinach*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1882, t. 6, s. 318–321; W. Siarkowski, *Podania i legendy o zwierzętach, drzewach i roślinach*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1883, t. 7, s. 106–119; Kibort, *Żmudzkie podania o kwiatach*, „Wisła” 1893, t. 7, s. 156–157.
- ¹¹⁰ E. Majewski, *Pochodzenie maku (Papaver somniferum L.) i jego nazwisk*, „Wisła” 1903, t. 17(1), s. 41–70.
- ¹¹¹ J. Rostański, *Słownik polskich imion rodzajów oraz wyższych skupień roślinnych poprzedzony historyczną rozprawą o źródłach*, Kraków 1900, Nakładem Akademii Umiejętności, ss. 835.
- ¹¹² J. Rostański, *W sprawie odezwy, upraszającej o zbieranie materyałów do historii hodowli i użytków roślin w Polsce*, „Czas” 1883, t. 179, s. 3; J. Rostański, *O naukowym znaczeniu nazw roślinnych i potrzebie ich zbierania*, „Czas” 1883, t. 156, s. 1.
- ¹¹³ J. Rostański, *O nazwach oraz użytkach ćwikły, buraków i barszczu*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny” 1916, t. 53 (ser. 3, 8), s. 261–304.
- ¹¹⁴ B. Gustawicz, *O korzeniach czarodziejskich w lecznictwie ludowym u nas a indziej*, „Lud” 1904, t. 10, s. 259–279.
- ¹¹⁵ Patrz także J. Piotrowski, *Mandragora w kulturze i w języku polskim*, „Literatura Ludowa” 1998, nr 3, s. 31–34.
- ¹¹⁶ P. Köhler, *Zielnik Seweryna Udzieli – dokumentacja pracy „Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego”*, „Lud” 1996, t. 80, s. 179–186.
- ¹¹⁷ J. Szulczewski, *Rośliny w mianownictwie, przesądach i lecznictwie ludu wielkopolskiego*, „Lud” 1932, t. 31, s. 93–100.
- ¹¹⁸ W. Siarkowski, *Materiały do etnografii ludu polskiego z okolic Kielc*, [wyd. 2], Kielce 2000, Takt, ss. 104; [wyd. 1] – cz. 1: „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1878, t. 2, s. 209–259; cz. 2: „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1879, t. 3, s. 3–61.
- ¹¹⁹ A. Fischer, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego*, „Lud” 1929, t. 28, s. 240–247; A. Fischer, *Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego*, „Lud” 1937, t. 35, s. 60–76.
- ¹²⁰ S. Benetowa, *Konopie w wierzeniach i zwyczajach ludowych*, Warszawa 1936, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, ss. 49.
- ¹²¹ Np. M. Hensłowa, *Wiedza ludowa o bożym drzewku, bylicy i piołunie*, „Slavia Antiqua” 1972, t. 19, s. 81–168; M. Hensłowa, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach. I. Hypericum perforatum L. – Dziurawiec zwyczajny*, „Slavia Antiqua” 1976, t. 23, s. 229–251.
- ¹²² Np. D. Tylkowa, *Wiedza ludowa*, [w:] M. Biernacka, M. Frankowska, W. Paprocka (red.), *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. 2, „Biblioteka Etnografii Polskiej” 1981, t. 34, s. 71–88.
- ¹²³ Np. T. Karwiczka, *Zakazy związane z drzewami i motywujące je wierzenia*, „Etnografia Polska” 1973, t. 17(1), s. 131–140.
- ¹²⁴ P. Köhler, *Rośliny poświęcone kultowi Maryi w zielniku Seweryna Udzieli*, [w:] A. Spiss (red.), *Orędowniczko Nasza. Kult Matki Boskiej w Polskiej Kulturze Ludowej*, Kraków 1996, Muzeum

- Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Oddział w Krakowie, ss. 157.
- ¹²⁵ Np. Z. Radwańska-Paryska, *Słownik gwarowy góralskich nazw roślin z Tatr i Podtatrza*, Zakopane 1992, Tatrzański Park Narodowy, ss. 103., W. Budziszewska, *Z góralskich nazw roślin (na tle porównawczym)*, [w:] B. Kuźnicka (red.) *Historia leków naturalnych*, t. 4, Warszawa 1993, *Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych*, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, s. 87–97; L. Wajda-Adamczykowa, *Charakterystyka polskiego słownictwa botanicznego na przykładzie nazw drzew i krzewów*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Językoznawcze” 1983, t. 4(80), s. 191–201; I. Sikora, *Przyroda i wyobrażenia: o symbolice roślinnej w poezji Młodej Polski*, Wrocław 1992, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 181.
- ¹²⁶ A. Martuszevska (red.), *Literacka symbolika roślin*, Gdańsk 1997, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 231.
- ¹²⁷ A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura*, t. 16, *Świat roślin w języku i kulturze*, Wrocław 2001, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 281.

Ethnobotany in Poland – past and present

SUMMARY

The interdisciplinary character of ethnobotany derives from its subject-matter and requires the cooperation of scholars from different academic disciplines, mainly botanists, ethnologists, linguists, sociologists and pharmacists. The immediate conclusion is that ethnobotany is a synthesis of many disciplines that deal with human beings and their environment - both natural and cultural.

The main goal of this article is to point out to the development of ethnobotany in Poland and to sum up what has been achieved this discipline so far.

The present article describes different works which focus on the application of the plants, on knowledge and beliefs concerning them, both in Polish folk culture and in contemporary rural communities. The main criteria of selecting the works was the content of information connected with the topic but this information was not always the main interest of the authors. Besides, some of the works were omitted because of the richness of literature; for example those concerning herbalism (in the meaning of herbal medicine), pharmacognosy, agriculture, gardening, craftsmanship and major part of popular scientific works.

It was the interest in culture that marks the beginning of ethnobotany in Poland, and not an interest in usable plants. This is why the humanistic approach has been dominant in Poland up to the present day, and among researchers there are more ethnologists than botanists.

The history of ethnobotany in Poland can be divided into three periods:

1. the beginnings of interest in folk culture - until the half of 19th century; according to romantic ideology, it was believed that the relics of pre-Christian culture can be found in folk culture, which was a great stimulus for researchers;
2. the period of intensive research from the half of 19th century until the First World War; ethnography became a scientific discipline, there was a growing interest in material culture and in usable plants
3. the period between 1918 and 1939, marked by the first attempt at synthesis of the work in ethnobotany, and monographs about the usage of plants
4. post-war period, with a growing number of works, and mainly ethnographers dealing with the ethnobotanical issues

The article discusses the basic works and tendencies in the history of phytotherapy and plant gathering, as well as rites and folk knowledge connected with plants and the presence of plants in language (both in dialects and literature).